

Processos creatius transformadors.

**Un estudi sobre els projectes artístics
d'intervenció comunitària protagonitzats per
joves a Catalunya.**

**Marta Ricart i Masip; Enric Saurí i Saula
Fundació Jaume Bofill
2007**

Adaptat de la recerca: *"Art i desenvolupament comunitari. Anàlisi d'alguns dels projectes artístics d'intervenció comunitària amb joves més significatius de Catalunya"* realitzada per Enric Saurí i Marta Ricart l'any 2005 i finançada per la Fundació Jaume Bofill.

Relació d'imatges:

Portada: Col·lectiu Dinamo i Pla Comunitari de Roquetes. Projecte: Els colors parlen.

Portada capítol introducció: Col·lectius Dinamo i Pla Comunitari de Roquetes projecte: Els Colors Parlen.

Capítol 2: Ateneu Sant Roc. Exposició d'expressió plàstica

Capítol 3: Casal dels Infants del Raval. Projecte: Casal Jove.

Capítol 4: Forn de Teatre Pa-Tothom, II trobada internacional de teatre i educació de Barcelona.2005

Capítol 5: Col·lectiu Daigua. Experiència a Zona Nord

Capítol 6: Fundació Adsis. Documental "El noste carmel". Gran angular TV2

Capítol 7: Grup d'Estudis Pedagògics. Projecte: Bòsnia

Capítol 8: Ubu TV. Taller de vídeo a l'entitat Ei! Casc Antic.

Índex

1. Introducció	4
2. El rol dels projectes artístics d'intervenció comunitària	6
3. Comprenent diferents conceptes a veure amb la pràctica	
Artística d'intervenció comunitària	12
4. Metodologies d'intervenció	24
5. Intervencions	33
6. Fites assolides i nous reptes	61
7. Bibliografia	69
8. Annex: Entitats, projectes i actuacions	74

1

introducció

En el nostre país, s'estan desenvolupant una sèrie d'estratègies artístiques encaminades a afavorir la integració social dels i les joves i que tenen com a eix prioritari la intervenció i relació amb la comunitat. Una quantitat important d'iniciatives que es realitzen en aquesta línia, pateixen invisibilitat i manca de reconeixement. El valor que tenen les propostes creatives d'intervenció comunitària en la vida dels i les joves que hi participen és indubtable. Contribueixen a dotar els participants d'una gran quantitat d'eines que passen tan per la formació d'habilitats tècniques com l'adquisició de destreses tan relacionals com emocionals.

Davant l'important desconeixement d'aquest tipus d'accions i la manca de bibliografia específica que contribueixi a la fonamentació dels projectes, es va creure necessari realitzar una recerca per tal de conèixer algunes propostes que s'estan desenvolupant amb joves a Catalunya així com les eines reflexives que han contribuït a fonamentar-les. La recerca, es va realitzar durant el període 2004-05 amb el suport de la Fundació Jaume Bofill. Aquesta va permetre entrar en contacte amb diverses entitats i col·lectius així com va contribuir a sistematitzar la bibliografia, ordenar conceptes i reconstruir un mapa que no estava dibuixat al nostre país. També va possibilitar conèixer i reflexionar sobre les diferents pràctiques que s'han desenvolupat tot contribuint a pensar noves maneres de fer.

Dos anys més tard, amb la voluntat de sistematitzar i aportar material per a la reflexió que contribueixi a la realització de propostes artístiques encaminades al canvi social, presentem un document que sorgeix de la investigació anteriorment comentada i que hem estructurat en dues parts. Per una banda, presentem una sèrie de capítols que exposen de forma breu les metodologies d'intervenció, els eixos que structuren la pròpia pràctica així com la fonamentació conceptual que està al darrere de les propostes. Per altra banda, els models d'anàlisi del treball de camp realitzat a la recerca i que es basa en una sèrie d'entrevistes realitzades a diferents membres d'entitats i col·lectius que desenvolupen projectes artístics d'intervenció comunitària al nostre país. Aquests models d'anàlisi exploren tan les entitats i col·lectius des dels seus marcs de funcionament com les diverses característiques dels projectes que porten a terme.

Esperem que aquest document serveixi per incentivar la posada en pràctica de noves propostes alhora que contribueixi a dotar de visibilitat les entitats i col·lectius que desenvolupen accions creatives comunitàries. També que sigui d'utilitat per als diversos promotors d'accions per a reflexionar i fonamentar el seu treball. Creiem que cal reconèixer l'important valor d'aquestes pràctiques encaminades a construir processos relacionals en els que els seus participants se sentin bé tot contribuint a canviar el seu entorn.

2

el rol dels projectes artístics d'intervenció comunitària

2.1. Què entenem per projectes artístics d'intervenció comunitària?

Anomenem projectes artístics d'intervenció comunitària a aquell seguit de propostes que es plantegen la construcció, l'enfortiment i l'empoderament, tan de les persones participants en el procés, com de les relacions que s'estableixen entre elles i en les que s'utilitza la creativitat com a eina metodològica i educativa. La posada en pràctica dels projectes artístics d'intervenció comunitària, comporta la realització de propostes participatives que, basades en la creativitat, fomenten les relacions entre les persones i contribueixen a construir marcs d'interacció que reverteixen en els participants i la comunitat en la que viuen.

Els projectes creatius plantejats amb una finalitat comunitària, utilitzen les eines que aporten diferents camps artístics tan des d'un marc disciplinar com interdisciplinar. Des d'aquesta lògica, les propostes es troben inscrites en àmbits disciplinars concrets, (com el teatre social, el circ, l'audiovisual, les arts plàstiques, la música, etc), o bé interdisciplinars, fruit de l'intercanvi i la fusió de diferents camps artístics que cerquen noves formules d'expressió adaptades als seus participants i el context en el que s'inscriuen.

La creativitat, tot i tenir un paper cabdal en tot el procés de posada en pràctica no esdevé la finalitat última. És el marc a partir del qual es construeixen processos educatius en els que es barregen diversos components d'igual importància: la participació, la relació i l'interacció, l'empoderament, la visibilitat, el reconeixement i el diàleg, entre d'altres.

2.2. Què impliquen els projectes artístics d'intervenció comunitària?

Els projectes artístics d'intervenció comunitària aporten als participants que formen part del procés, molts altres aspectes que els estrictament relacionats amb la realització d'un treball artístic i creatiu i l'aprenentatge d'una sèrie d'eines expressives. Contribueixen a desenvolupar un seguit d'estratègies importants de tenir en compte. Tot seguit en citem algunes:

Guillem, membre d'una entitat que realitza projectes d'intervenció, exemplifica les avantatges d'aquest tipus de propostes: *D'avantatges n'hi ha un munt. El fet creatiu allibera. Jo ho he viscut en les meves carns quan estudiava teatre i dansa i reconec el mateix procés amb els xavals. I després tot el que sigui fer pensar una mica en alguns temes importants pel desenvolupament de les persones sempre és positiu. Més si ho fas de manera creativa i de la teva opinió en fas una peça teatral, en aquest cas, això és molt alliberador i molt formador com a persona.*

Toni, membre d'una entitat que ha realitzat projectes artístics d'intervenció comunitària, exemplifica la mirada processual i educativa de les propostes que realitza de la següent manera:

"El peso del proyecto no está en el arte. Rompemos con el concepto de arte... porque una de las críticas que surgían en nuestro proyecto era que estaba mal acabado. Nosotros ponemos el énfasis en la participación, no en el resultado artístico. Damos a entender que nada es perfecto. La idea del proyecto era trabajar sobre la implicación de la gente, no sobre el resultado".

- a. **La visibilitat i el reconeixement:** Ofereixen eines des de les quals els i les participants en el procés es fan presents en el marc del propi territori. Les propostes, possibiliten visibilitzar les inquietuds i preocupacions tot adoptant formats diversos que sovint porten a canviar la mirada de l'entorn sobre un determinat col·lectiu o grup de persones. Algunes propostes plantejades des d'aquesta perspectiva, possibiliten un apropament i un reconeixement de certs col·lectius o persones que sovint queden allunyades i estigmatitzades en el dia a dia de l'entorn en el que viuen.
- b. **Les oportunitats:** Possibiliten la construcció de ponts entre les persones i les institucions, entitats, etc. amb els que facilitar la formació i la inserció laboral i escolar dels joves que participen del procés, tot oferint alternatives a les que actualment disposen en els seus contextos.
- c. **Les relacions i les interaccions:** Contribueixen a la creació de xarxes entre les persones que participen en el procés i fomenten la interacció dels diversos agents de l'entorn en el que viuen. El desenvolupament d'una tasca comuna compartida que respon als interessos i inquietuds dels i les participants, aporta la base necessària per a enfortir les relacions entre els diversos membres del grup i la seva comunitat.

Lorena, membre d'una entitat que realitza projectes d'intervenció amb joves, exemplifica la importància del reconeixement en les propostes que desenvolupa, de la següent manera: *"Esta claro que el efecto es importante. Los vecinos ven a los chavales gravando y haciendo entrevistas y claro... esto hace que se superen barreras y se creen complicidades. La imagen de los chavales cambia mucho. Yo creo que la relación es muy interesante porque la gente dice: Mira allí están los que gravan! Y luego... claro... es un barrio que puede tener problemas de comunidad en algunas zonas... pero como que son chicos de todas partes ya se han ganado un cierto respeto. Cierta respeto porque andan por la calle a la hora que sea gravando y todo el mundo sabe a lo que van, no? Es una idea muy interesante.. este respeto de la comunidad. Luego se relacionan con gente de todas partes. Puedes verlos hablar con la vecina de la esquina, con la señora catalana de la panadería de la esquina con una relación muy similar, no? Rompe también la simetría de la relación adulto-joven por la cámara. El adulto no maneja la cámara. El joven que normalmente miran como menos tiene el control. Esto da cierto peso a los chicos y te vienen a preguntar y quedan impresionados. Esto hace cambiar un montón de presupuestos, no? Esto da buen rollo en el barrio... ver a estos chicos entrevistando y moviéndose por la calle... (...) Al final se trata de crear un espacio para mostrar lo que hay. Con el tiempo y el trabajo con el grupo esperamos que pase alguna cosa en el territorio".*

- d. **La comprensió i la comunicació:** Aporten noves formes de comprendre i relacionar-se amb l'entorn, tot coneixent nous mecanismes de comunicació i expressió. L'aprenentatge de noves formules expressives i comunicatives es proposa des de la voluntat de canvi, tot contribuint a modificar certs discursos, i oferint mirades alternatives que parteixin de les persones i les seves relacions.

- e. **Les emocions:** Permeten treballar des del fet de sentir-se bé, tot fomentant l'autoestima i el reconeixement dels i les altres. El component emocional és clau en els projectes que es proposen des de la intervenció comunitària. Sentir-se bé, ser reconegut i escoltat, escoltar els altres, aprendre, comprendre, etc. son els eixos a través dels quals es construeixen les relacions entre les persones tot cercant una repercussió en la comunitat en la que viuen. La finalitat social des de la que es proposen els diversos projectes, cerca el benestar de les persones tot contribuint a la construcció de les relacions i interaccions i motivant el canvi d'actitud cap a la participació i la implicació en un marc comunitari.

Casal d'Infants del Raval. Projecte: Barri educador

- f. **L'apoderament:** Plantegen una transformació tan personal com social tot contribuint a que es produeixin canvis d'actitud entre les persones, que possibilitin passar de conèixer un determinat fet a ser activistes; passar de desenvolupar un rol passiu com a espectador a ser actors implicats tot produint i expressant opinions i punts de vista diversos. Les dinàmiques generadores de

canvi, passen perquè les persones i col·lectius, a més de prendre consciència de la pròpia situació en la que viuen, prenguin un rol actiu i reivindicatiu. El procés d'apoderar comporta un trencament amb certes dinàmiques directives i no reflexives per tal de construir processos horitzontals de treball en col·laboració. Les pràctiques d'apoderament es basen en generar processos de canvi a partir de les relacions.

2.3. Qui son els seus protagonistes?

Tota proposta artística que es planteja des de la intervenció comunitària, implica la participació de diversos agents. Per una banda, les persones participants en el grup de treball són les principals protagonistes. Constituïnt el motor del projecte, és el grup que protagonitza i vivència el desenvolupament tot prenent decisions i adoptant diversos rols i lideratges. Per altra banda, trobem la implicació d'educadors i educadores que coordinen i gestionen el procés que es va desenvolupant i ofereixen una mirada externa al grup, guiant-lo en els diversos moments que va passant. Sovint l'equip d'educadors col·labora amb un artista que s'encarrega de desenvolupar la vessant tècnica del projecte tot aportant una mirada professional.

Per últim, el marc comunitari, l'espai on s'ubica la proposta i es desenvolupa esdevé de vital importància. La finalitat última dels projectes rau en l'efecte que acabin tenint en l'entorn en el que es desenvolupen tot contribuint al canvi i la implicació de diversos agents del territori. D'aquesta manera, no s'ha d'oblidar mai la vessant comunitària i la repercussió última del projecte que ha de conduir cap a una continuïtat en el futur plantejant noves propostes encaminades a millorar les condicions de vida i la convivència entre les persones.

2.4. Utilitzant diferents termes per parlar de pràctiques similars.

Ateneu de Sant Roc. Taller de percussió

En el marc dels projectes artístics d'intervenció comunitària, ens topem amb una sèrie de termes provinents de contextos diferenciats i que expliciten canvis en la manera de comprendre tan el desenvolupament de la pràctica artística com l'objectiu final que acaba prenent el treball comunitari. En sí, aporten diferents maneres de comprendre el treball i l'acció comunitària. Concretament, en la definició d'aquest seguit de propostes, es produeix una clara diferenciació entre els contextos francòfons i anglòfons que porta a comprendre el treball comunitari des de punts de vista diversos. Concretament parlem de dos conceptes claus: la dinamització sociocultural i el desenvolupament comunitari. Ambdós persegueixen objectius similars basats en l'apoderament de les persones i en la dinamització i autoorganització de grups i comunitats (Úcar. 2002) però en darrera instància, s'acaben situant en diferents models d'intervenció. Per una banda, la dinamització sociocultural, enfatitza el component relacional, educatiu i promocional, mentre que la dinamització comunitària pren com a prioritat el propi fet comunitari, l'autogestió col·lectiva de la comunitat.

Altres termes que parlen de pràctiques similars son els següents:

- **Arts comunitàries:** Concepte que s'utilitza majoritàriament als països anglòfons per a parlar del desenvolupament cultural comunitari. En alguns àmbits s'ha acabat confonent amb una perspectiva més municipalitzada i oficial de l'art. Les arts comunitàries es diferencien de l'anomenat "art polític" en tan que no es basen tant en la creació d'un objecte estètic per part d'un artista, sinó amb la construcció de processos que involucrin a les persones en el desenvolupament d'una tasca artística concreta. El context en el que es desenvolupa la proposta, esdevé central, ja que en última instància s'acaba exhibint o visibilitzant a l'espai públic per tal que sigui accessible i tingui un ressò.

Grup d'Estudis Pedagògics.
Projecte: Bòsnia

Pla comunitari Trinitat
Nova. Projecte de graffiti.

- **Animació comunitària:** Terme d'ús majoritari a països francòfons i que prové de l'animació sociocultural. El concepte te a veure amb els moviments d'educació popular dels anys 60 i es planteja la promoció de la funció d'actor social i la inclusió social, tot treballant en diferents dominis. En l'animació comunitària, l'artista pren el paper d'animador.
- **Treball cultural:** Concepte que enfatitza el caràcter de consciència social de les arts tot situant el rol de l'artista com a treballador cultural.

- **Acció cultural:** El terme Acció Cultural és emprat majoritàriament per denominar la intervenció educativa desenvolupada a través de les arts i que fa ús de la cultura per al desenvolupament i l'impacte social. Majoritàriament és emprat per la pedagogia crítica per parlar d'aquelles intervencions educatives que utilitzen elements culturals.

Teleduca. Educació i Comunicació. Taller de producció audiovisual.

- **Desenvolupament cultural comunitari:** El Desenvolupament Cultural Comunitari incorpora el paper important de l'artista que treballa en col·laboració amb la comunitat. Així els artistes comunitaris basen les seves destreses al servei de l'emancipació i el desenvolupament d'una comunitat ja sigui aquesta definida pel territori o per una afinitat o interès. El Desenvolupament Cultural Comunitari es planteja com una resposta als efectes homogeneïtzadors de la globalització ja que es proposa ajudar a les persones a pensar críticament sobre les seves experiències. Parteix de comprendre la cultura com a element crucial on es forgen la creativitat i l'autonomia. D'aquesta manera es proposa portar al terreny públic aquells elements personals i que tenen a veure amb la comunitat. Contribueix, en el marc del Desenvolupament Cultural Comunitari, a construir processos democràtics i de ciutadania. Al llarg del procés de posada en pràctica els diferents agents treballen en col·laboració tot utilitzant processos creatius per a transformar.

3

**comprent diferents
conceptes a veure amb la
pràctica artística
comunitària**

3.1. Introducció

Per tal de fonamentar els diferents aspectes a veure amb la pràctica artística d'intervenció comunitària, trobem necessari presentar un breu recorregut per aquells conceptes claus que l'articulen. Tot seguit presentem una aproximació conceptual que pretén contribuir al debat tot situant i concretant els aspectes claus que conformen la utilització de la creativitat per a contribuir a un canvi social.

La intenció en aquest apartat, és la de situar més concretament a què ens referim quan parlem de projectes que utilitzen la creativitat per a la construcció de comunitat entre joves i adolescents. Els termes que tot seguit citarem són emprats en diferents àmbits i pràctiques, però no sempre presenten en un mateix significat en els diferents contextos en els que es posen en pràctica. Així ens trobem com sovint conceptes claus com participació, art o comunitat prenen matisos diversos depenent del marc en els que s'utilitzen; i és que ens topem amb un panorama on tot està per fer i on els materials que actualment disposem per tal de fonamentar teòricament les pràctiques d'intervenció, són gairebé inexistents en la nostra llengua.

3.2. Un punt de partida: la cultura

El concepte de cultura és un dels més complexos de definir. A més si tenim en compte que es pot comprendre de diverses maneres depenent de l'àmbit on aquesta se subscriu, ens trobem amb un seguit de definicions que destaquen diferents aspectes d'allò considerat com a cultural. Si compremem la cultura des d'una dimensió històrica, possiblement l'estarem definint com una herència social o una tradició però si en canvi l'enfoquem des d'una dimensió simbòlica l'entendrem com el seguit de significats assignats de manera arbitrària i compartits per una societat. Una mirada a lo cultural des d'una dimensió comportamental, en canvi, comprèn la cultura com un mode de vida tot emfasitzant el comportament humà compartit i après.

En el marc de la intervenció artística comunitària, la cultura pren un paper clau. Esdevé l'eix, l'eina de canvi a partir de la qual s'articula tota una pràctica amb pretensió de canvi. En aquest sentit, la cultura és una important eina de transformació social que es construeix de forma col·lectiva i que representa els significats compartits per un grup o col·lectiu. És així com molt probablement haurem de parlar de cultures i no de cultura en singular, donada la multiplicitat de maneres de comprendre el nostre entorn i fer-lo significatiu que sorgeixen de diversos àmbits i sectors de la nostra societat. I és que en tota construcció cultural, hem de tenir en compte la dimensió relacional que té a veure amb les interaccions entre les persones i que fa que la cultura estigui immersa en una lògica dinàmica i canviant. Però la mirada a lo cultural que correspondria al marc dels projectes que pretenem estudiar, no és l'única. La noció de cultura és complexa i és i ha estat definida de diverses maneres que han portat a assignar uns determinats valors i no uns altres a allò considerat com a cultural. Aquests els trobem presents en molts aspectes de la nostra quotidianitat. Tot seguit presentem els més representatius:

La cultura com a metàfora

En origen el concepte de cultura parteix del terme llatí "cultus", que significa conrear. "Cultus" vol dir l'estat d'un camp conreat, un camp treballat per l'home. Tenint present el seu significat originari, el concepte de cultura es comença a utilitzar com una metàfora aplicada al conreu de la ment, tot entenent com a culte tot aquell ésser humà que conrea el seu esperit. En un inici, aquest conreu de la ment prenia una dimensió individual associada a les persones però més endavant (als segles XVII XVIII) el concepte s'amplia tot prenent una dimensió social i material. D'aquesta manera la cultura no tan sols significa un cultiu individual, sinó que també té present els elements que l'home afegeix a la natura, la part material. Així la cultura s'acaba comprenent com la intervenció conscient de l'home enfront la natura, una intervenció que pren un caràcter col·lectiu i que incorpora l'anomenada 'cultura material' o 'bé cultural'.

Cultura i classe social

Però com la possibilitat de fer cultura (ja sigui entesa com el treball de la ment individual o el treball material) exigeix la cobertura de les necessitats vitals elementals, ràpidament va passar a ser sinònim de l'activitat pròpia de les classes socials adinerades. Fer cultura demana temps, i això ha portat a que s'acabi considerant les classes benestants com les seves principals productores. La diferenciació de classe sovint està immersa en la comprensió

Ateneu de Sant Roc. Exposició.

de què és i què no és cultural. Generalment, trobem com s'assigna una diferència qualitativa important. La cultura produïda en un marc de classe social benestant i que gaudeix d'una visibilitat i un reconeixement, (l'anomenada Alta Cultura), es contraposa a l'anomenada Cultura Popular o Cultura de Masses (que correspondria a les classes més populars). L'Alta Cultura sovint s'ha considerat com el millor que s'ha pensat o dit a la societat.

No és d'estranyar aleshores que les institucions ofereixin espais i marcs per a compartir aquest tipus de produccions culturals que generalment acaben sent consumides i compartides per membres d'una mateixa classe social i que difícilment s'obren (ja sigui per contingut com per l'espai) a membres d'altres situacions socio-econòmiques. Per contra, la cultura popular o cultura de masses la trobem mediatitzada pels mitjans de comunicació que prenen un paper molt important, ja que contribueixen a la construcció i difusió d'un tipus de cultura que reverteix a determinades persones i col·lectius. Però tot i que la cultura que s'ofereix des d'aquests àmbits de masses es mostra a l'abast de tota la població, ens trobem amb un panorama similar a l'anomenada Alta Cultura, ja que bona part de la societat no disposa de les eines ni les possibilitats per intervenir en el seu format i contingut, i resta així en el paper de consumidora passiva.

En el marc del cercle de distribució i consum cultural que actualment vivim, la majoria de productes culturals que es posen a l'abast de la població, parteixen de la lògica del mercat. La seva instauració dins el consum globalitzat, depèn en gran mesura de la capacitat que es disposi per a difondre i distribuir un determinat producte cultural. Aquesta sèrie de productes culturals produïts per grans indústries o potències i que es posen a l'abast de la

població, transmeten molts elements importants de tenir en compte. El conjunt de valors, formes de viure, etc. que medien tota aquesta sèrie de productes acaben formant part dels valors i els significats de les persones i esdevenen sovint el que s'acaba considerant com a cultural.

Així ens trobem com tot i estar immersos en una societat globalitzada que conta amb una àmplia circulació d'informació i recursos, continuem restant hereus d'una mirada jeràrquica cap a lo cultural. Sobretot des d'algunes institucions es continua posant èmfasi en una mirada a la cultura que parteix de lo material o bé de la cultura elaborada per les classes benestants. Aquest fet comporta l'existència d'una important manca d'espais i recursos per a que d'altres col·lectius i sectors de la societat construeixin cultura així com disposin d'espais i eines per a difondre i visibilitzar les seves produccions culturals.

Una mirada estàtica a la cultura

Rere moltes de les accions i iniciatives que trobem que responen a la definició de cultura que hem anat donant en els apartats anteriors, rau una visió estàtica. Considerem que una mirada estàtica a la cultura restringeix aquesta al valor d'objecte o bé de consum. Des d'aquesta perspectiva, la cultura seria aquella que ve caracteritzada per determinats objectes que poden ser consumits per les persones de diverses maneres (ja sigui com a espectador a través d'un museu o galeria com a través de l'adquisició material, etc.). La cultura des d'aquesta perspectiva legitima una mirada jeràrquica a lo cultural que en la nostra societat contemporània presenta moltes limitacions. Segons Chaplin (2002), aquestes limitacions son fruit d'un model estàtic i atemporal que no dona espai als diversos canvis que es van produint. Però no ens podem quedar en un model estàtic de la cultura, ens calen noves definicions que no sols incloguin la vessant material i que obrin el camp de lo cultural a més possibilitats.

La cultura com a mode de vida

Una altra comprensió de la cultura, la trobem en el camp de l'antropologia. Tot i tenir en compte la cultura material, la perspectiva antropològica, situa una comprensió de la cultura com el mode de vida d'una comunitat, tribu o nació. En el marc d'aquesta definició, la cultura té en compte, a banda dels aspectes materials, els hàbits, els costums i rituals d'una determinada comunitat o col·lectiu.

Tenint present el nostre context, la important circulació de persones de diferents països i la concentració a les ciutats de diferents col·lectius d'immigrants, aporta a aquest context globalitzador, altres formes de viure i convida; una barreja de diferències basades en altres maneres de fer. Des d'aquesta perspectiva, comprenem la cultura no com un bé de consum sinó com un referent; una definició personal que connecta amb valors i tradicions i que esdevé alhora una distinció de determinats grups socials (Losito. 2002). D'aquesta manera, la cultura està lligada als valors i les creences de les persones i la comunitat.

D'una mirada estàtica a una mirada dinàmica

Donada la diversitat de formes de comprendre lo cultural així com les polítiques que han acabat derivant d'aquests marcs de comprensió creiem que: "*Necessitem formes d'entendre els processos culturals propis del segle XXI que s'allunyin de les nocions estàtiques, minoritàries i elitistes de la 'cultura' com a elaboració, representació o apreciació d'objectes artístics especials o únics*" (Willis. 1998: 98). D'aquesta manera, considerem important construir altres formes de comprendre lo cultural que parteixin de les persones enlloc dels objectes i les produccions. Tot situant l'èmfasi en les persones i les relacions que estableixen amb els diversos elements del seu entorn, compartim una perspectiva dinàmica de lo cultural. Concretament en les dinàmiques i mecanismes de construcció de significats que les persones atorguen a allò que els envolten i que construeixen maneres diferents de veure i de viure. Aquestes dinàmiques tenen a veure amb els mecanismes de construcció d'allò considerat com a cultura i que sovint contempen relacions de poder, legitimació, domini, transgressió, etc. Un marc de comprensió que parteix dels anomenats Estudis Culturals i que ens aporta molts elements per a comprendre i situar l'àmbit de lo cultural.

Cultura i representació

Tot i l'existència d'alternatives que tenen a veure amb una mirada "desjerarquitzada" a lo cultural, ens trobem com en el panorama actual, la cultura acaba sent un reflex de les desigualtats socials existents. En aquest sentit podem parlar com a la nostra societat el major o menor accés a la cultura, l'educació i als àmbits de participació i decisió es converteixen en importants factors de discriminació, es produeix un Darwinisme cultural (Ayuste. 1998). Segons exposa l'autora, "*en una societat dominada per la competitivitat, els recursos culturals de les minories ètniques no privilegiades, de les dones que lluiten per obtenir un lloc de treball i, en general dels sectors socials no dominants, seran qualificats de baix nivell formatiu i exclosos de la participació en molts àmbits socials*" (1998:17). Per tant rere el concepte de cultura hi ha molts més elements dels que habitualment situem com a culturals i que tenen a veure amb importants desigualtats socials.

En aquest sentit la cultura esdevé un element de discriminació o bé de transformació important. En el marc de l'anomenada Educació Popular (que veurem més endavant), autors com Freire o Gramsci han aportat importants reflexions i eines que emfatitzen el rol de lo cultural com a espai de transformació. Per Freire, l'acció cultural esdevé un espai per a la llibertat ja que "*empodera les persones a analitzar els recursos dels seus problemes per ells mateixos, a explorar les pròpies necessitats i desenvolupar les seves pròpies estratègies*" (Mayo. 2000: 6). Gramsci, per altra banda emfatitza el rol de la cultura i la ideologia com a espais importants de lluita.

La forma d'abordar lo cultural que ens plantegen els autors citats, ens allunya de la majoria de pràctiques presents en el nostre entorn i que es basen en la representativitat (implicació del públic o els participants des d'un rol passiu). La participació per contra, esdevé el motor de canvi en un procés cultural democràtic. Des d'aquesta perspectiva, participar de la cultura ja no significa ser espectador o usuari sinó formar-hi part d'una manera activa tot aportant elements a veure amb un mateix i l'entorn. Així una dinàmica cultural participativa es construeix des

de l'anomenada *democràcia cultural* ja que parteix de la implicació de les persones tot afavorint la seva expressió cultural i artística i s'allunya així de la *democratització cultural* (la utilització de mecanismes per apropar les persones als béns culturals).

Com contribueix la cultura a la construcció de subjectivitats

El procés de construcció de significats que contemplem des d'aquesta aproximació dinàmica de lo cultural, comprèn una doble dinàmica que fa partícips a les persones i les seves relacions. Per una banda, en relació als elements culturals que tenim a disposició (i que generalment varien depenent d'un marc de classe social), les persones anem atorgant significats a allò que ens envolta de manera que anem construint i contribuint a la formació de maneres de veure, creure, pensar i viure el món. Aquest element esdevé fonamental ja que configura sentiments de pertinença.

Però a banda de ser quelcom que disposem els individus i que ens fa sentir que formem part, la cultura també la creem les mateixes persones. Formem part del procés de construcció i reconstrucció de significats i per tant som part activa dins el procés de construcció cultural. Amb tot això el procés de construcció de significats se situa en un cercle que es retroalimenta i que parteix d'un diàleg entre els significats i les comprensions que anem construint en relació a allò que els envolta. D'aquesta manera, la cultura no la creen només uns quants sinó que és un procés on tots i totes hi som part activa.

Aquesta dinàmica de construcció cultural que situa a les persones en un eix central del procés, ens fa pensar en la necessitat de construir noves maneres de comprendre els subjectes i les subjectivitats. En el marc d'un context globalitzador, la mobilitat i la fragmentació presents a la nostra quotidianitat demanen noves formes de comprendre'ns i actuar. Les identitats esdevenen múltiples i cada cop més abandonen un model de construcció lineal basat en un jo fix i estable per passar a adaptar-se i respondre al seguit de canvis constants que anem vivint (Gergen 1992). I és que cada cop més se'ns planteja la necessitat d'un aprenentatge continuu, d'estar al dia i restar oberts als diferents canvis que van succeint. Aquesta nova postura, comporta construir una cultura de l'aprendre al llarg de la vida. Davant aquest panorama, es fa necessari resituar i repensar noves dinàmiques de funcionament que responguin als subjectes i als seus contextos i alhora contribueixin a millorar la seva qualitat de vida. En aquesta línia trobem un seguit d'iniciatives que parteixen de plantejar estratègies amb les quals establir processos compartits d'aprenentatge i on la identitat, el context i la necessitat de trobar processos més democràtics i participatius esdevinguin un contrapunt a aquesta creixent uniformització cultural que estem vivint.

Subjectivitat, col·lectivitat i canvi social.

Si ens situem en un espai que centra la seva mirada en les persones com l'eix i el motor del procés de construcció i configuració de significats, estem donant eines importants per al canvi alhora que contribuïm a enfrontar-nos a les desigualtats que vivim actualment. Així dotant d'importància a cada persona, escoltant i valorant les diferents veus

ahora que contribuint a que ens valorem entre nosaltres mateixos en el marc del procés de construcció cultural, fomentem el canvi, ahora que contribuïm a situar-nos en el marc del nostre entorn per tal de poder-lo canviar.

La consideració de què és i no cultura des de determinats sectors de la societat, sovint passa per alt a aquelles persones i col·lectius que no tenen eines ni capacitat per fer sentir la seva veu. És davant aquest fenomen que vivim diàriament, com trobem un seguit de pràctiques que es proposen contribuir a visibilitzar i dotar d'importància la veu i els significats de determinats col·lectius situats en un marc de desigualtats tan social, cultural com econòmica.

3.3. L'espai de la comunitat

Quan intentem definir i situar què entenem per comunitat, ens topem també amb diverses maneres d'abordar-la. Tot i així, les diferents definicions que trobem a l'abast, coincideixen a afirmar que una característica principal que defineix la comunitat és el fet de compartir. D'aquesta manera, una comunitat vindria caracteritzada per una sèrie d'aspectes comuns que disposa i comparteix un col·lectiu o grup de persones. El territori pot ser un element configurador de comunitat (per tant la comunitat s'entendria des del fet de compartir un mateix espai) o bé vindria definit per la posada en comú dels interessos de les diverses persones que el conformen (compartir unes mateixes inquietuds). Rere la manera de comprendre la comunitat, ens trobem per tant amb una característica distintiva d'afinitat (proximitat, interessos, etnicitat, professió, orientació), que fa que parlem de comunitat com de col·lectiu o agrupació de persones que comparteixen uns mateixos elements, una identitat comuna.

Pensar la comunitat des de les cultures i els valors compartits, porta a introduir nocions de diversitat i diferència en el marc de les polítiques comunitàries. Però si fem un cop d'ull a alguns dels discursos que parlen de la importància de la comunitat des d'aquest punt de vista, trobem com sovint es construeixen en base a una crítica al model de societat industrial-capitalista que actualment vivim i a l'aïllament de les persones que aquest model comporta. La comunitat s'acaba presentant sovint com una alternativa al panorama individualista de l'actual model socio-econòmic, un panorama que cada cop més present a la nostra societat. Però emfatitzar lo comunitari com una alternativa, pot portar a romantitzar vells models comunitaris. Inclús, si fins ara hem vist que majoritàriament la comunitat es comprèn des de la igualtat o l'afinitat d'interessos, què passaria si introduïm la diferència dins un marc comunitari? on queden aleshores els límits del que considerarem per comunitat?

Si cerquem una alternativa al model social i relacional que ens ofereix la societat urbano-industrial-capitalista que vivim, trobem altres discursos que ens parlen de la comunitat des de la necessitat de trobar un model social alternatiu basat en la responsabilitat i la cura. Des d'aquest model, la comunitat es basa en la construcció de maneres de fer i relacionar-se on les persones se sentin a gust amb el seu entorn.

3.4. Els joves i els i les adolescents

Establir els límits sobre què considerem joventut i què no, esdevé una tasca difícil ja que la joventut no deixa de ser una construcció social i cultural, una etapa o període que forma part d'un cicle vital comprès de forma lineal. La categoria de joventut, segons Feixa (1993), emergeix a les societats urbano-industrials contemporànies i s'ha acabat situant des d'una autonomia intergeneracional com una categoria interclassista i autònoma. Però joves n'hi ha de moltes menes i ser jove no significa el mateix a tot arreu. Així, què podríem dir que defineix els i les joves actualment?, l'edat? o el pas per diferents rituals i institucions que estructurin el pas del temps?

Si tenim present que vivim en un context de canvis constants i que molts d'aquells elements que anteriorment marcaven clarament un procés evolutiu s'han vist qüestionats o modificats, encara se'ns fa més difícil situar la joventut. Segons Rodríguez (2002: 34-35¹), una definició de jove la podríem trobar en les condicions socials en les que aquest viu. Per l'autor, ser jove² es podria definir per no estar plenament inserit en la dinàmica d'un sistema. Així per jove entén *"tot aquell que no està inserit en el procés productiu de forma estable i remunerada, que no té domicili propi, que no ha establert relacions intersexuals que possibilitin la seva reproducció i que no participa de forma activa dels processos de comunicació de la societat en la que viu, la seva localització concreta és extraordinàriament complicada"*. Però segons la definició de Feixa (1993) a banda de contemplar les condicions socials alhora de definir la joventut, també hem de tenir present les imatges culturals, el *"complex d'atributs ideològics i valors assignats en cada moment als i les joves així com l'univers simbòlic que configura el seu món expressat en objectes materials (moda, consum) i immaterials (argot, música)"*

La joventut és considerada, cada cop més, com una disposició envers la vida. Hom podria considerar jove la persona que encara no viu emancipada ni té persones dependents al seu càrrec i que encara té una edat en que això no és considerat anòmal. De fet, fa tres o quatre dècades, aquesta encara era la consideració majoritària. No obstant, progressivament l'edat de frontera s'ha anat desdibuixant, a la vegada que es constitueix un espai vivencial de gran intensitat i de gaudi exclusiu o preferent per part dels joves: la nit. La joventut comença, doncs, a esdevenir un *estil de vida* caracteritzat per l'hedonisme i el presentisme. En la majoria dels casos aquest rol juvenil es combina amb un espai d'obligacions i de responsabilitats més propis de la joventut entesa com a transició, si bé cada vegada més el rol juvenil va esdevenint identitat juvenil, i les vivències pròpies dels consums culturals i del gaudi de l'oci van ocupant el centre de l'univers simbòlic de la gent jove. Diferents elements estructurals dels darrers anys han afavorit que aquest procés de desplaçament s'hagi reforçat. Molts joves tenen dificultats per viure emancipats i tenir un projecte familiar de manera que el "ser jove" s'enquista fins una edat molt avançada, a la vegada que s'incrementa la centralitat de les vivències juvenils com a estil de vida de referència. Cada vegada més la joventut esdevé un mite que conjuga els principis de la bona vida (hedonisme), del que podríem anomenar "cultura del *carpe diem*" (intensitat i despreocupació) i de "l'estar *ir*". Per tant, la joventut

¹ Citant a Luis Garrido "La juvenilización Urbana". Ministerio de Cultura

² Tot i que l'autor utilitza joventut i adolescència com a sinònims.

esdevé una manera d'estar en el món, una manera que fins i tot pot conjugar-se amb les responsabilitats pròpies del rol adult.

Val a dir que aquest "ser jove" s'ha acabat convertint en un bé de consum, en una actitud per vendre el que trobem molt present en el món publicitari. Però si tenim present quins joves son els que apareixen en els mitjans, veiem com la diversitat i multiplicitat de veus, actituds i formes de viure la joventut queda reduïda a una certa condició o classe social. Tot i que els joves son el grup d'edat més representat, els espais amb els que aquests contenen acaben sent força limitats. Així, quelcom que podria semblar una contradicció s'aclareix si tenim present el paper que desenvolupen els joves en les decisions sobre com volen ser representats. D'aquesta manera, ens trobem amb una important paradoxa ja que els joves esdevenen molt representats en diversos mitjans però es troben mancats d'espais per a representar-se més enllà dels límits que configuren el seu espai social. Els joves, doncs, es fan públics en la mesura que la societat els ofereix espais molt determinats per fer-s'hi presents: *"La joventut parla perquè la societat posa al seu abast altres tipus de mitjans: els mitjans de comunicació de masses – que, com el mercat de consum, tenen en els joves uns dels seus millors clients– ofereixen als joves la possibilitat d'expressar-se i adquirir un paper diferenciat davant dels adults –mitjançant la cultura juvenil– però també entre ells mateixos –mitjançant els subgrups d'aquesta cultura juvenil."*(Martínez i Pérez; 1997:80).

Sembla que la manca d'espais de decisió i participació més enllà del propi nucli o grup d'iguals així com de recursos per a gestionar i conduir el temps i els interessos sigui una de les característiques que defineixi la joventut actualment. Tot i així segons Willis, els joves esdevenen plenament actius i creatius. Per Willis (1998) cal un reconeixement de les accions dels propis joves. Segons l'autor els i les joves utilitzen la creativitat en la seva definició constant de qui son i en la construcció dels seus significats culturals que son redefinits constantment. Per Willis (1989) hauríem de veure els joves com els artistes de les seves pròpies vides.

3.5. L'art i la creativitat

En termes generals, la noció d'art porta en sí mateixa una càrrega marcada per una tradició que ha conduït sovint a comprendre el fet artístic com aquell vinculat a l'anomenat "mercat de l'art". Una aproximació a l'art des del considerat "Art Oficial" ens allunya de les persones alhora que ens situa en una dinàmica de jerarquització cultural. Tot i que les institucions, les economies i el mercat tenen un paper clau en la construcció d'aquesta forma de comprendre l'art, la figura principal a través de la qual gira tota una definició d'Art és la de l'artista. L'artista generalment el comprenem com un individu creador (que generalment treballa de forma aïllada) i que s'expressa per mitjà del fet artístic amb el que acaba produint una obra, un objecte que serà rebut per un públic al que generalment se li ha donat el rol de receptor. Altres agents claus que trobem en tot aquest procés, són les institucions (galleries, museus, teatres, etc.), peces clau per a donar legitimitat a l'obra de l'artista i al seu paper com a tal.

Quan utilitzem la noció d'art, sovint arrosseguem una càrrega important de molts anys que han portat a situar-la en una posició poc accessible, sovint incomprensible i elitista per la majoria de la població. Els espais on majoritàriament s'ha situat l'Art, han estat espais que queden molt allunyats d'un sector important de la societat.

La Jarra Azul. Espectacle

Però a banda de l'Art considerat oficial o l'Art que majoritàriament ens ha arribat a través dels llibres, museus o galeries, trobem altres propostes menys individualistes i economicistes que comprenen l'art d'una manera diferent. Algunes d'aquestes, s'inicien als anys 60 i es plantegen una aproximació a la població mitjançant un compromís social i polític. Pretenen desafiar les jerarquies i les fronteres que defineixen tradicionalment la cultura tal i com és representada des del poder. Així,

alguns artistes compromesos amb certs moviments socials, plantegen noves formes d'expressió que trenquen amb aquest model "elitista" tot replantejant el paper de l'artista, del públic i de l'obra. És el que s'ha anomenat *art activista* i que implica una barreja de disciplines, tècniques, instruments per a construir processos en què l'artista treballa conjuntament amb la comunitat per mitjà de processos participatius i on es produeix un enriquiment de les dues parts. Aquest tipus de pràctiques culturals, segons Felshin (2001:74): *"suposen la plasmació última de la urgència democràtica per donar veu i visibilitat a aquells que se'ls nega el dret a una veritable participació i de connectar l'art amb un públic més ampli"*

L'art anomenat activista esdevé processual de manera que en la seva acció és més important el procés que genera que el producte que n'acaba derivant. Sovint és una intervenció temporal on el seu espai d'acció generalment és l'emplaçament públic. La metodologia que trobem aplicada en moltes de les accions que s'engloben dins l'art anomenat activista, es basa en els mètodes col·laboratius on l'artista no treballa de forma aïllada sinó en col·laboració amb diferents membres de la comunitat. Però què passa quan no és pròpiament l'artista qui condueix o participa del procés? es pot parlar igualment d'art activista? És l'artista qui fa l'art activista o el poden construir i conduir altres agents? I quan l'objectiu és un altre que el de crear una obra o un procés pròpiament artístic? Què passa quan es desenvolupa i s'insereix en el marc d'un procés educatiu i és conduït per un educador enlloc d'un artista?

El concepte de creativitat, a diferència de la noció d'art, ens aproxima a una altra manera de comprendre el fet artístic. La creativitat és una eina, una forma d'expressió i no un producte final. Té a veure amb la capacitat per imaginar i transformar i no té perquè estar lligada amb el propi fet artístic. D'aquesta manera, pot esdevenir una manera de fer, una actitud que segons Anisur (1995), permet trencar amb un desenvolupament convencional comprès des del creixement econòmic o de veure satisfetes unes determinades necessitats de consum. Un canvi de mirada cap a la cultura i la creativitat, permet parlar de les capacitats de les persones tot contribuint a *"transformar el context social, la confiança en un mateix i la capacitat imaginativa de tot els districtes urbans"* (Mayo. 2000:9).

El treball creatiu hauria de gaudir d'una importància major en la nostra societat ja que, segons Wolf (1997), actualment es troba molt desvinculada de les nostres accions. Per l'autora, les nostres feines sovint acaben sent més reproductives que creatives i no disposem d'espais per a la creativitat en el marc del dia a dia. Així la creativitat s'ha acabat convertint en un privilegi que només disposen uns quants. El dia a dia ens submergeix en una dinàmica sovint rutinària que no possibilita l'existència d'espais per imaginar o somniar. Donat que la manca de creativitat és fruit del model socio-econòmic que vivim (Wolf. 1997), el desenvolupament de la capacitat creativa de les persones, pot esdevenir un important mecanisme de canvi i resistència. Si la creativitat forma part de les nostres vides, podem gaudir de mecanismes de participació i implicació importants amb els que prendre consciència d'un mateix i l'entorn tot possibilitant canvis o millores en la qualitat de vida.

La creativitat és una important eina de transformació social, ja que possibilita desenvolupar la capacitat per crear nous imaginaris i construir significats alternatius als que se'ns han donat. Però l'aplicació de l'art o la creativitat en el marc dels projectes d'intervenció comunitària pot prendre diferents matisos. Mills i Brown (2004) distingeixen dues maneres d'utilitzar l'art que sovint trobem aplicades en algunes propostes: per una banda, trobem *l'aproximació instrumental* en la qual s'utilitzen les arts com a mètode per implementar determinades polítiques i on l'art és una eina efectiva per arribar o per educar a la població. Per altra banda trobem l'anomenat *rol transformatiu*, on l'art s'utilitza com a procés per a permetre una determinada situació d'acció-reflexió, i com a mode important de presa de decisions i actituds. Des d'aquesta perspectiva, la finalitat última en la utilització de l'art, és la transformació. Participar en una activitat artística amb finalitats comunitàries implica (tal i com exposa Boal en el marc del treball desenvolupat al voltant del teatre social) una transformació de les persones que passen de ser espectadors passius a subjectes actius. Les arts prenen així importància com a mètode per ajudar a canviar la pròpia realitat "*tot possibilitant-los la creació de representacions de les pròpies realitats, en imatge, forma i llenguatge*" (Mayo. 1995: 102).

Ubú TV. Taller amb gent gran

El desenvolupament de la capacitat creativa es fa necessària per tal d'interpretar, donar sentit i construir en base a les pròpies inquietuds. Tal i com comenta Losito (2002:10): "*A la llum de la necessitat d'un aprenentatge continuu i adaptable, l'educació a tots nivells hauria de situar un èmfasi important en la capacitat per aprendre, per desenvolupar el pensament creatiu i les eines per resoldre problemes*". La creativitat esdevé una eina fonamental de tot aprenentatge, ens obre les portes a la percepció i la interpretació d'altres realitats tan necessàries d'imaginar i construir en el context que estem vivint.

3.6. La participació

La participació és un concepte que trobem exposat en gran quantitat de projectes. El fet d'implicar les persones tot formant part de les diferents propostes, no és un plantejament innovador. Tot i així últimament trobem com la participació es proposa com a eix de moltes pràctiques comunitàries, però no hi ha una única forma de

comprendre la participació. En aquests processos: Quins són els límits de la participació? Qui inicia i condueix els projectes? Que significa participar? Participar ha d'involucrar forçosament la construcció de comunitat?

Segons Everitt (1997:21) "la participació és una manera d'afirmar i disfrutar el fet de formar part d'una comunitat identificable". Però participar és més que el fet de formar part d'un grup o col·lectiu, té a veure amb involucrar-se en un procés de presa de decisions. En el seguit de projectes que hem tingut l'oportunitat de conèixer hem vist

que no hi ha una única forma de participatives; la participació pot ser utilitzada bé com a recurs o com a objectiu. Si per exemple prenem un típic concert de música com exemple on hi ha un grup de músics que toquen i un públic que escolta, (exemple que exposa Everitt. 1997) podríem situar diferents nivells de participació en la intervenció del públic i la disposició dels músics

Fundació Adis. Rodatge de: "Miradas extrañas"

comprendre i generar dinàmiques per compartir els seus aprenentatges. En aquest context, situaríem un primer nivell de participació en la simple

intervenció d'un públic que pica de mans tot seguint la melodia que interpreten els músics. En aquesta acció, el públic està participant de la cançó però ho fa des d'una determinada posició d'espectador i seguint una melodia concreta. La seva aportació queda per tant subjugada a la interpretació que acaben fent els músics. Però anant més enllà i continuant amb l'exemple del concert musical, podem trobar un segon nivell de participació que cerca la implicació més col·lectiva del públic i els músics i on el públic intervé en la cançó tot cantant en coral. Però en aquest tipus d'intervenció, la cançó continua essent dels músics i l'acció del públic està en cantar allò que li ha vingut donat. Finalment, un tercer nivell de participació pot cercar una intervenció més activa del públic tot decidint la cançó que vol tocar o escoltar o inclús inventar-ne una de nova. En aquest moment el públic ja no és públic i se sent immers en un procés reflexiu i de presa de consciència, en el qual podria desenvolupar un coneixement crític en base a allò que està desenvolupant. D'aquesta manera la darrera participació del públic es diferencia de les dues intervencions anteriors perquè es produeix un trencament de la figura d'observador per passar a formar part d'un procés de presa de decisions compartit que tal i com comenta Villasante "no és simple informació ni consultes d'opinions, sinó preses de decisions compartides després d'un coneixement, amb temps suficient i mecanismes clars, dels problemes i les alternatives". Així la participació tal i com la comprenem, es relaciona amb un procés d'apoderament ja que es proposa que les persones participants siguin les principals protagonistes, tot possibilitant l'establiment de vincles interns de col·laboració, diàleg i interacció que les enforteixin. La participació parteix de la responsabilitat i l'autogestió essent una dinàmica participativa aquella que trenca amb un procés directiu per possibilitar la construcció d'espais reflexius. Un procés participatiu contempla l'establiment d'un marc de relacions horitzontal entre tots els que hi formen part i on la figura de l'educador o dinamitzador acaba sent la de conductor del procés.

4

metodologies d'intervenció

4.1. Antecedents

Els moviments d'educació popular

Si fem un cop d'ull a les principals característiques que defineixen les pràctiques considerades d'intervenció comunitària, veurem com el moviment d'educació popular està a la base de molts dels seus plantejaments. El moviment d'educació popular, el trobem referit en el nostre país al segle XIX, a les experiències educatives de promoció cultural desenvolupades per la classe obrera en ateneus, cases de poble i universitats populars. Actualment però, parlar d'educació popular ens remet principalment a un context Llatinoamericà i concretament a la tasca duta a terme per diversos col·lectius que tenen com un dels seus principals referents el pedagog Paulo Freire. L'objectiu de l'educació popular es concreta en contribuir a construir una societat més democràtica i on la capacitat d'intervenir i participar en la presa de decisions i orientacions dels canvis socials sigui un element substantiu de totes les persones. On tothom pugui arribar a un grau de desenvolupament i contribuir així a construir un món millor en condicions d'igualtat (Bustillos, Vargas. 1993). Una de les eines indispensables per al canvi que es planteja el moviment d'educació popular és la cultura. Tenint present que totes les persones són portadores de cultura, un plantejament educatiu des d'aquesta, possibilita l'intercanvi i l'aprenentatge de diverses maneres de mirar i comprendre que es basen en un procés de democràcia cultural i que pretén trencar amb les jerarquies que es produeixen a la nostra societat.

L'educació popular, parteix de generar situacions d'aprenentatge entre diferents grups i col·lectius que trenquen els models tradicionals establerts. Les eines educatives que trobem a la base d'aquest moviment, contemplen el marc de relacions que es produeixen entre les persones participants i que comporta establir un diàleg de subjecte a subjecte que trenqui el tracte prepotent i jerarquitzador que sovint es produeix entre la figura de l'expert davant l'alumne o aprenent. El diàleg i la interacció esdevenen els marcs metodològics a partir dels quals es construeix tot el procés educatiu. Un procés que es planteja des de l'acció-reflexió, i en el que és clau la transformació que s'acaba produint entre els diversos membres participants.

Un altre dels elements claus que ha aportat el moviment d'educació popular i que està a l'arrel dels projectes d'intervenció comunitària, és la voluntat de transformació social. La construcció (des dels sectors populars), d'eines educatives per a la participació i l'organització, que contribueixin a transformar una realitat concreta i millorar la qualitat de vida (Bustillos, Vargas. 1993). D'aquesta manera, el procés metodològic que proposa l'educació popular parteix d'una presa de consciència, entenent aquesta com (segons Bustillos i Vargas. 1993:8) *"que els grups i col·lectius recuperin i analitzin la seva experiència col·lectiva per a reconèixer, amb un sentit crític, els encerts i els errors, els obstacles i les potencialitats que existeixen per a poder transformar i millorar la seva realitat"*. Així en tota pràctica, hi ha una voluntat de canvi tan personal com comunitari. Un procés que es construeix de forma col·lectiva, però que contempla tan el creixement i el canvi personal com comunitari.

L'art social i polític

Situats en el camp artístic pròpiament, no podem oblidar l'important valor que pren la creativitat en les metodologies desenvolupades en els projectes d'intervenció comunitària. Els inicis de gran quantitat de pràctiques artístiques que es proposen des de la intervenció comunitària, els podem situar als anys 60 i 70, en les corrents més expressionistes de l'art així com en les performances, happenings i l'art polític o crític que plantejaren nous reptes i noves dinàmiques a veure amb la consideració del propi fet artístic. Aquestes pràctiques artístiques involucraven noves relacions amb el terreny de l'art que qüestionaven el paper de l'artista així com generaven noves situacions que portaren a reconèixer altres aspectes importants en l'àmbit de la creativitat i que engegaren noves dinàmiques creatives. Algunes propostes artístiques que trobem als anys 60 i 70 i que se centren en el concepte de comunitat o públic, l'artista es mostra sensible als problemes, necessitats i interessos de la comunitat. Les arts comunitàries desenvolupades als anys 70, amb plena influència Gramsciana, mostren un interès per canviar la realitat tot oferint les eines per modificar les pròpies representacions d'aquesta.

L'animació sociocultural

En el nostre context, l'animació sociocultural, ha exercit una important influència en la manera de comprendre el treball de dinamització comunitària. L'animació sociocultural a Catalunya, tingué un paper molt important durant els anys seixanta, setanta i vuitanta. Primer en un context de dictadura, com una estratègia de lluita contra els efectes socials generats per una falta de llibertats i posteriorment en els recent estrenats ajuntaments democràtics, com una eina d'intervenció socioeducativa per tal de promoure la dinamització i creació de teixit social als barris (Úcar. 2002). L'animació sociocultural englobà la realització de diverses accions educatives desenvolupades des de l'àmbit comunitari i emmarcades per una necessitat de reivindicació davant una dictadura així com de reconstrucció comunitària. Les accions que es desenvolupaven en el marc de la dinamització sociocultural perseguien la dinamització de grups i comunitats així com la reintroducció de la política en el camp social i cultural (Úcar. 2002).

El treball en xarxa

Per altra banda, els successius canvis en la manera de pensar i actuar que s'han anat produint en els darrers anys des de diferents moviments i formes de pensament, així com els canvis tecnològics que han propiciat noves formes d'organització, comunicació i circulació de la informació, han influït en el plantejament d'alguns projectes d'intervenció comunitària. D'aquesta manera, trobem com s'han incorporat aspectes a veure amb el treball en xarxa que possibiliten l'intercanvi i el coneixement entre diferents col·lectius geogràficament allunyats així com metodologies a veure amb una concepció dialògica i relacional del coneixement que planteja que les relacions son claus en les construccions discursives i per tant en les formes de comprendre i comprendre's.

4.2 Perspectives comunes

Tot i que no podem parlar de que els projectes d'intervenció comunitària es construeixin des d'una única perspectiva, si podem citar els elements comuns a partir dels quals es concreten les seves metodologies d'intervenció. Tot seguit destaquem quatre perspectives que fonamenten el treball artístic d'intervenció comunitària.

- **Una perspectiva educativa:** Esdevé la base de les intervencions, valora com a element principal el procés d'aprenentatge que es desenvolupa entre els participants. La tasca educativa que es desenvolupa, es basa en l'aplicació d'una metodologia dialògica centrada en les persones i on l'aprenentatge va més enllà de ser instrumental per incorporar els valors i les creences, les noves maneres de fer i de relacionar-se de cadascuna d'elles. Un procés educatiu que podríem caracteritzar per (Fundación Kaleidos. 2006):
 1. Valorar la importància de les relacions quotidianes.
 2. Considerar que tots som agents educatius.
 3. Tenir una actitud d'aprenentatge oberta que parteixi dels altres.
- **Una perspectiva emancipadora:** Rere els fonaments del treball educatiu, rau una voluntat emancipadora i transformativa que promogui un canvi tan personal com social i comunitari i que influeixi en el nivell d'autonomia dels i les participants. Aquest canvi es basa en trencar el rol passiu que sovint prenem en relació al nostre entorn, per prendre un rol més actiu, crític i compromès. El procés d'aprenentatge que es desenvolupa en el sí dels projectes d'intervenció comunitària, cerca potenciar el canvi en dues vessants: per una banda, prendre la veu, passar del rol d'espectador a actor. Per l'altre, contribuir a canviar les condicions personals i comunitàries en l'àmbit del col·lectiu o grup en el que s'inscriu el projecte.
- **Una perspectiva emocional:** Parteix del treball tan personal com comunitari en el marc dels projectes d'intervenció. Un dels elements claus per al canvi és contemplar el marc de relacions que s'estableixen en el propi grup de participants i que a la llarga reverteix en el context en el que aquest es desenvolupa. Al llarg del procés transcorregut a la posada en pràctica del projecte, els i les participants viuen diverses situacions que comporten viure emocions com l'empatia, la confiança, la il·lusió, etc. L'enfortiment del grup en base a l'explicitació i el treball d'aquests sentiments, contribueix a generar importants canvis d'actitud i de relació tan personals com comunitaris. En aquest sentit el procés d'aprenentatge s'aborda com a font de plaer i de reconeixement.
- **Una perspectiva comunitària:** Lligada amb els vincles que s'estableixen en el sí del propi projecte així com amb les relacions que es produeixen en el marc del context on es desenvolupa. La perspectiva

comunitària, persegueix l'enfortiment de les relacions i els vincles entre els diferents membres d'un mateix context geogràfic. En el cas del present estudi, es comprèn des del territori on s'inscriu la pràctica creativa.

4.3 Eixos d'intervenció

La posada en pràctica dels projectes artístics d'intervenció comunitària, contempla una sèrie d'eixos comuns d'intervenció que parteixen de:

- *La importància del procés:* El procés desenvolupat en el sí dels projectes d'intervenció comunitària, esdevé la raó principal per a desenvolupar una sèrie d'estratègies encaminades a l'apoderament de les persones. Aquestes estratègies, tenen en compte l'assignació de rols i responsabilitats entre els participants que amb un objectiu comú, construeixen una sèrie de lligams per mitjà de la posada en pràctica dels projectes. El procés es prioritza com a valor educatiu, però tenint present que comporta una incertesa davant el transcurs que acaba prenent el projecte, ja que el desenvolupament d'aquest depèn de tot allò que es va construint entre els participants del grup de treball. Sovint ens topem amb una sèrie de factors que inicialment no havíem previst i que faran variar els objectius inicialment plantejats, però des de la lògica del procés, es prenen com a eines d'aprenentatge que comporten una presa de decisions.
- *La participació:* No es relega a una qüestió d'opinió sinó que te a veure amb una presa de decisions. La participació és la base d'aquests tipus de propostes encaminades a que les persones involucrades trenquin un rol passiu i esdevinguin actius en les seves decisions. Així la participació pretén anar més enllà de formar part d'un grup i participar en una activitat, per esdevenir una eina de canvi tan personal com social.
- *La transversalitat:* La combinació de diverses metodologies i continguts provinents de diferents perspectives artístiques i camps disciplinars comporta una riquesa en els projectes. La promoció de la interdisciplinarietat en el marc dels projectes, te a veure amb el treball en equip i en col·laboració entre diferents perfils professionals.
- *L'horitzontalitat:* Parteix d'establir relacions horitzontals entre els diversos membres implicats i la comunitat en la que s'inscriuen. On els diversos agents implicats son considerats de la mateixa manera sense que es produeixin desigualtats de cap tipus ni diferenciació tan pel perfil professional com ètnic, religió, etc.
- *L'autonomia i l'autogestió:* Esdevenint una de les finalitats dels projectes. El procés d'intervenció cerca l'autonomia i l'autogestió tan del grup de persones implicades com del context en el que s'inscriuen. Aquesta autonomia passa tant per la presa de decisions com pel desenvolupament d'iniciatives dutes a terme de forma autònoma pel grup de persones participants.

4.4 Metodologies i tècniques

Rere la base de moltes iniciatives que es proposen una intervenció artística comunitària, trobem metodologies basades en l'acció-reflexió i que proposen un procés de presa consciència i canvi social basat en les relacions i l'intercanvi. Algunes de les bases metodològiques que trobem darrere les pràctiques d'intervenció comunitària varien principalment pel nivell de participació i implicació dels membres de la comunitat participant així com pel rol que pren el coordinador, educador o recercador que condueix el projecte . Destaquem les següents:

1. La Investigació Acció Participativa.

Mètode d'estudi i reflexió que persegueix el coneixement sobre una determinada realitat per tal de transformar-la. La Investigació Acció Participativa, és una aproximació per al canvi social, un procés generalment usat amb i per les persones amb situació de discriminació i on es dissol la barrera entre recercador i recercat per construir conjuntament el coneixement a estudiar.

Tal i com la defineix Villasante (2002:76), la investigació acció participativa, és el "*Mètode d'estudi i acció que busca obtenir resultats fiables i útils per millorar situacions col·lectives, basant la investigació en la participació dels propis col·lectius a investigar que així passen de ser "objecte" d'estudi a subjecte protagonista de la investigació, controlant, interactuant al llarg del procés investigador (disseny, fases, devolució, acció, propostes...)* i necessitant una implicació i convivència de l'investigador extern a la comunitat a estudiar" (Villasante. 2002: 76).

En el marc de la Investigació Acció Participativa, hi ha una intenció de compromís explícit d'intervenció al territori. La interacció amb les persones és la clau per construir un treball en col·lectiu que parteixi d'un procés d'investigació en el que formen part tots els agents. El procés pretén construir propostes de canvi.

2. La recerca-acció.

La recerca-acció es basa en el mètode d'aprendre fent. Els protagonistes d'aquesta no tenen perquè ser un col·lectiu o comunitat, sinó que poden ser un recercador o artista que va provant diferents eines i metodologies en un determinat context i que va reconduint constantment el seu treball. El mètode de recerca-acció es basa en la pràctica que en tot moment és conduïda i protagonitzada pel propi recercador o artista que a partir del desenvolupament del procés, va adquirint eines i estratègies d'implementació que parteixen de la seva relació amb el procés desenvolupat. L'aproximació que planteja la recerca-acció, resulta molt diferent a la presentada des de la Investigació Acció Participativa, ja que el subjecte protagonista i conductor de tot el procés acaba sent el recercador o artista que compta amb uns participants que no formen part del marc de presa de decisions del projecte.

3. La metodologia col·laborativa.

Es basa en l'aprenentatge a través del qual es construeixen significats personals i coneixements a través del diàleg i la discussió. En el marc d'una metodologia col·laborativa, es tenen en compte la negociació, la paraula i l'aprendre per explicació. Per a que es produeixi un aprenentatge col·laboratiu no sols es requereix treballar junts sinó "cooperar en l'assoliment d'un objectiu que no es pot aconseguir individualment" (Zañartu. 2002:2). Per tal d'assolir aquest objectiu, el grup ha de treballar sobre la base del consens, decidint com realitzar la tasca, quins procediments adoptar, com dividir el treball i les feines a realitzar.

4.4 Exemples d'intervenció a través de l'art

Les metodologies presentades anteriorment les podem trobar adaptades i reformulades en una gran varietat de propostes que utilitzen la creativitat com a eina de desenvolupament personal i social. L'art té un gran potencial al servei del treball comunitari, ja que possibilita el desenvolupament d'una sèrie d'estratègies que possibiliten l'acció i que parteixen de la interacció tot generant processos reflexius i de canvi. Tot seguit presentem alguns exemples:

El teatre de l'oprimit

Tenint a Augusto Boal com a referent. Es podria definir com un sistema de tècniques i jocs desenvolupats en el marc del teatre, que pretenen transformar els participants tot passant del rol d'espectadors al d'actors. Aquesta sèrie de tècniques son practicades pels participants sobre temàtiques a veure amb ells mateixos amb l'objectiu de lluitar contra les opressions i transformar la societat que les genera. El teatre de l'oprimit, pretén ser un instrument concret de transformació social que parteix de l'acció mateixa.

Projecte Shirine

(Forn de Teatre Pa'Tothom)

Projecte que es proposa per mitjà del teatre, donar eines als joves per encarar les seves problemàtiques. En el projecte, el teatre, esdevé un mitjà d'intercanvi d'experiències, de difusió d'idees i de canvi que te per protagonista el grup que viu el procés.

Amb la presentació de l'obra "Medi ambient" que es va estrenar a Ravals'05 (Barcelona) , el Projecte Shirine es consolida com un espai per a joves, on durant un any han estat els protagonistes a la recerca del seu propi llenguatge per prendre la paraula. A l'obra "Medi ambient", els nois i noies plasmen les seves expectatives, preocupacions i dubtes. Avui es plantegen com viuen en un moment on s'enfronten a un munt de decisions sobre el seu futur: treball, habitatge, amics, amors... Això els fa susceptibles de pensar que la colla pot omplir aquestes incerteses i, oblidant-se de cercar per ells mateixos, no se n'adonen d'aquesta falsa llibertat que sols els empresona.

Nois i noies del Raval de Barcelona representant l'obra "Medi Ambient". Forn de Teatre Pa_tothom.

La producció audiovisual com a eina de dinamització comunitària

Tenint present el rol important que exerceixen els mitjans de comunicació en la nostra societat, la producció audiovisual com a eina de dinamització comunitària es planteja des d'una doble vessant: per una banda com a eina d'aprenentatge tècnic i expressiu que comporta fer visibles certs col·lectius i temàtiques que sovint queden exclosos en la nostra societat; per l'altra el desenvolupament d'una mirada crítica als mitjans que comporti un canvi d'actitud i que promogui el canvi de rol d'espectador a productors. La col·laboració, cooperació i intercanvi estan en la base d'aquest tipus de treball.

**La cara oculta
(Teleduca. Educació i comunicació)**

Experiència de realització d'un curt de ficció protagonitzat per un grup de joves del barri de Baró de Viver de Barcelona i coordinat per *Teleduca. Educació i Comunicació*. El curt presenta la mirada d'un grup de joves sobre el barri on viuen i la seva relació amb aquest. El procés de realització de la producció va permetre als participants reflexionar sobre la seva dinàmica de relacions tan amb el barri com amb el propi grup, treballar els hàbits i els rols dels membres del grup, així com entrar en contacte i conèixer tota la part tècnica de producció audiovisual.

Projecte de realització d'un curt audiovisual amb els nois de l'Espai Jove del barri de Baró de Viver de Barcelona. Teleduca. Educació i Comunicació.

Art públic i acció comunitària

En el terreny de l'art públic, els artistes s'allunyen del seu estudi per començar a treballar en diversos emplaçaments en col·laboració amb altres membres de la comunitat. Als anys 90, el concepte d'art públic, inclou diverses accions com l'activisme medioambiental, la performance, el desenvolupament comunitari, etc. L'art públic contempla la realització d'una producció plàstica en col·laboració amb la comunitat on s'emplaça. En aquest context, l'artista esdevé un membre més de la comunitat que treballa conjuntament amb educadors i altres professionals de la zona i que posa a disposició les seves eines i els seus coneixements.

9 Barris a Color (Col·lectiu Dinamo)

Proposta impulsada pel Col·lectiu Dinamo en diversos barris del districte de Nou Barris de Barcelona i que consistia en dinamitzar els veïns i veïnes del barri per mitjà de la transformació de l'espai públic. L'objectiu principal es la intervenció social en espais públics del districte de Nou Barris, en que els actors socials intervinguin, a través de l'expressió artística a l'espai públic i afavorir així la seva apropiació. Les accions que es van realitzar es desenvolupen conjuntament amb entitats i institucions del barri o bé de forma espontània. També han tingut com a estructura de referència els Plans Comunitaris com a processos o espais on donar-los continuïtat.

Projecte "9 barris a color". Col·lectiu Dinamo.

5

intervencions

A continuació presentem els resultats de l'anàlisi de les converses que hem realitzat amb els membres de diferents entitats i col·lectius que utilitzen la creativitat com a eina d'intervenció comunitària amb joves. La ordenació que tot seguit exposem, parteix de presentar en primer lloc les entitats per tal de conèixer els diversos col·lectius que realitzen projectes d'intervenció comunitària mitjançant la creativitat. Al llarg de l'estudi, hem anat veient com les seves característiques internes, (funcionament, implantació al territori, models organitzats, etc.) influeixen en gran mesura en el tipus de projectes que acaben desenvolupant. Partint de l'interès en conèixer les diverses dinàmiques dels col·lectius, hem agrupat les diverses entitats en cinc models tenint en compte la seva repercussió en el territori on es realitzen. Aquests models són: la promoció i realització de projectes des de l'administració pública, les propostes realitzades per casals i centres cívics amb forta presència al territori, els col·lectius d'orientació artística, les iniciatives individuals de marcada orientació social i participativa i els col·lectius amb una forta incidència al territori.

Posteriorment presentem els projectes. Per tal de comprendre les dinàmiques que els caracteritzen hem partit de comprendre'ls partint del eixos claus amb els que hem basat la recerca: el territori, la participació, la comunitat, la creativitat, els destinataris i el finançament.

5.1. Els promotors

En aquest apartat parlarem dels col·lectius, les entitats i les institucions que desenvolupen projectes artístics d'intervenció comunitària. Tot escoltant la veu dels dinamitzadors i impulsors de les propostes, comprendrem les diverses dinàmiques de funcionament que els caracteritzen.

a. La promoció i realització de projectes des de l'administració pública

Tot i que en un primer moment l'interès de la recerca se situava en l'exploració i comprensió dels projectes artístics d'intervenció comunitària realitzats per entitats i col·lectius procedents de la societat civil, hem trobat important destacar el paper rellevant d'algunes administracions públiques en la implementació d'aquesta tipologia de projectes. Les administracions públiques no tan sols suposen, la font de finançament principal per aquest tipus d'iniciatives, sinó que, en alguns casos, esdevé una important promotora de les mateixes. Progressivament, el discurs de la participació i la importància de l'art com a eina per la dinamització social s'ha anat incorporant al corpus discursiu de les múltiples administracions públiques a Catalunya. Això ha fomentat l'aparició d'algunes iniciatives públiques que tenen l'activitat artística i comunitària com a eina per l'acció social.

Dues lògiques diferenciades

Tanmateix, valdria la pena explicitar dues lògiques d'acció diferenciades pel que fa a la pròpia administració. En aquest sentit, creiem que val la pena no perdre de vista el camp des d'on es promou la iniciativa. Tenint en compte aquesta variable podem observar certes diferències entre els projectes impulsats pels serveis socials o els impulsats pels departaments o regidories de cultura. El pes d'unes o altres és correlaciona clarament amb el tipus

de departament que promou el projecte. D'aquesta manera, els projectes impulsats per les àrees de serveis socials prioritzen per damunt de tot el potencial educatiu i social que pot tenir sobre els joves. En molts casos, els projectes elaborats són desenvolupats per educadors amb l'objectiu d'assolir la reinserció social. Per altra banda, els projectes impulsats des dels departaments de cultura, si bé els objectius socials i pedagògics en són un factor prou important, el resultat final, el producte, adquireix una dimensió rellevant. La lògica de l'artista pren, en aquest cas, més protagonisme. No es tracta tan sols de potenciar la inserció educativa, laboral, etc. dels joves; sinó que també es vol que aquests joves assoleixin uns certs resultats artístics. La recerca d'un producte final amb un cert "valor artístic" es fa present en tot moment.

Els models procedents dels serveis socials funcionen, com ja hem dit, com a eines educatives, per aconseguir hàbits i, sobretot, per estimular l'autoestima. En aquests casos el resultat final es relativitza molt. L'expressió artística esdevé una estratègia metodològica amb l'objectiu de seduir als joves i possibilitar l'aprenentatge de valors que podrien ser deficitaris: l'esforç, el treball personal i en grup, l'autodisciplina, la responsabilitat, etc. L'objectiu és contactar amb els joves i fer-los participants d'un projecte orientat a dotar-los d'eines i estratègies de cara al seu accés al món dels adults. Aquests projectes, duts a terme principalment per educadors socials, educadors de carrer, etc., si bé tenen un fort component social sovint es veuen mancats d'estratègies artístiques que podrien facilitar la inserció dels joves en una determinada disciplina artística o assolir un resultat final més potent que inoculés una veritable dosi d'autoestima i entusiasme.

La importància del territori

La vessant territorial pren una gran importància en el seguit de projectes que hem explorat i que promouen alguns àmbits de l'administració pública. És a dir, el treball en un territori prefixat i amb les xarxes socials que s'hi desenvolupen esdevé la pedra angular d'aquests projectes. Es prioritza l'atenció a una determinada demanda social ubicada en un territori molt determinat. Aquest clar objectiu d'incidència territorial acaba articulant projectes entorn barris més degradats o amb una clara mancança de serveis. Es tracta de projectes que prenen forma a partir de la col·laboració amb associacions de veïns, famílies, associacions culturals del territori o les mateixes escoles. L'etapa inicial d'immersió i coneixement del territori per mitjà de la interacció amb els diferents subjectes de la societat civil, esdevé un comú denominador en aquestes iniciatives. El testeig del treball de camp i la col·laboració de les diverses entitats del barri acaba essent el marc previ a partir del qual acaben de prendre cos els projectes. Sovint però l'ambició alhora de pensar la incidència del projecte, acaba delimitant l'èxit de la proposta tal i com comenta la Núria en una de les converses:

Núria: "Vam fallar en el fet que vam agafar un grup i un territori massa grans. L'artista no es va poder centrar en un grup concret i les coses es van anar diluint. Van sortir petits èxits, però a nivell de la comunitat, la gent encara està una mica que no sap què. Potser alguns tenen la idea més clara del que han tret, però la majoria no ho sap. Al voler abraçar tanta gent no podíem concentrar esforços".

La dificultat, dins la lògica de la pròpia administració, de plantejar projectes petits però amb la capacitat d'anar enfortint una xarxa de relacions que possibiliti realitzar projectes territorialment més ambiciosos que parteixin de la mateixa comunitat, porta sovint a que es realitzin propostes que pretenen treballar molts objectius en un curt espai de temps tot esperant resultats immediats.

Els projectes

Les lògiques pròpies del funcionament de l'administració pública acaben per configurar uns projectes amb una estructura interna força tancada. El fet que el projecte funcioni paral·lelament a d'altres intervencions de l'administració en el territori i la necessitat d'acotar el camp d'acció dels tècnics, artistes i demés agents implicats fa que ens trobem davant una estructura que permet un marge de maniobra relatiu. La demanda de resultats palpables és un fet (en aquest sentit cal no oblidar que es tracta de projectes finançats íntegrament per fons públics) i això determina tant la configuració dels projectes com la seva posada en funcionament. Sovint en aquest tipus de projectes, s'entra en una dinàmica complexa i contradictòria ja que moltes accions que s'acaben desenvolupant en el sí dels projectes, acaben essent una denúncia social que afecta les competències del propi ajuntament promotor i alhora de la pròpia acció. Així ens trobem com aquest model d'intervenció acaba reduint el marge d'autonomia dels propis destinataris distanciant-se així de la lògica dels projectes comunitaris. Sovint els propis mecanismes de control de la pròpia administració, acaben per imposar un funcionament organitzatiu més vertical a fi i efecte d'optimitzar els recursos i el treball dels diferents agents implicats. També la recerca de resultats quantificables condueix a la realització de projectes de curta durada.

Malgrat la resposta activa dels i les participants no podem parlar de projectes participatius. Es produeix sovint una relació asimètrica entre participants i promotors, una asimetria que projecta una certa direccionalitat i rigidesa alhora de dur a terme les diverses accions. Ens trobem sovint amb un model de *participació desigual* que parteix d'oferir als nois i noies participants propostes força tancades que els donen poc marge de maniobra, d'autogestió i capacitat d'autonomia. Si bé hi ha autonomia en relació als continguts, (els joves decideixen què volen expressar), les fórmules de com fer-ho resten força tancades. Així, els tallers, reunions, trobades, accions etc. que se'ls ofereix als joves, els arriben molt predeterminades i sovint son els mateixos joves els que s'han d'adaptar. En certa manera, no se'ls presenta la possibilitat de canviar l'estructura del guió inicialment plantejat. Ens trobem amb un problema de participació i representativitat que porta a que difícilment s'integrin determinats col·lectius de joves. Si la proposta s'oferix des de l'administració, determinats col·lectius resten directament al marge.

b. Les propostes realitzades per casals i centres (de barri) amb forta presència al territori.

La dinàmica dels casals i la incidència en el territori

En aquest apartat ens centrarem en els projectes duts a terme per Casals i Centres cívics que treballen de manera intensa en un territori molt delimitat. Parlarem principalment dels casals gestionats per col·lectius i associacions del mateix territori entre els quals hi ha les associacions de veïns, les entitats culturals del barri, els col·lectius que es constitueixen especialment per gestionar el centre, etc. Tot i així l'administració pública té un paper important tan en la concessió de subvencions com en la cessió d'alguns edificis de titularitat pública. En alguns casos els casals actuen sota el paraigua de l'Ajuntament sense que arribin a ser, un servei municipal. Bona part dels casos estudiats, plantegen els plans comunitaris del barri com un dels eixos vertebradors del casal o centre. L'impuls veïnal i la interconnexió entre els diversos agents del territori esdevenen dos dels trets essencials que defineixen les accions realitzades. Els casals, ateneus o centres de barri, esdevenen espais de trobada de joves i col·lectius diversos del barri

En aquest context el treball del territori pren més importància que mai. Els casals i centres de barri acostumen a ser coneixedors de les peculiaritats i característiques del barri i la seva gent. La proximitat amb diverses entitats de l'entorn afavoreix l'intercanvi d'idees, d'opinions i en molts casos de persones. El marcat caràcter territorial d'aquests projectes, la legitimació que comporta l'actuació des del casal o el recolzament des del mateix Pla Comunitari, acaben per constituir un terreny abonat per la participació veïnal. En molts casos, els veïns perceben l'acció o el projecte com a quelcom molt proper i la implicació de la ciutadania acaba per retroalimentar la incidència en el territori del projecte artístic d'intervenció comunitària. S'enforteix l'acció relacional i comunicativa alhora que s'articula un espai de diàleg en el qual s'aproximen les posicions de joves i adults.

El marc de funcionament i la seva repercussió en els joves

La concepció del casal com a centre de trobada per molts joves, permet convertir-lo com a espai generador i articulador de relacions. Els joves tenen un espai propi on relacionar-se i descobrir noves maneres de concebre l'oci. Des d'aquests casals s'estructuren infinitat de projectes i es dona cobertura a col·lectius de diversa índole. Assumeixen la funció de generar o potenciar projectes aliens a fi i efecte de dinamitzar el territori. En alguns casos la dinàmica de gestió del casal demanda d'una participació dels seus membres i això porta a que pels nois i noies esdevingui el primer espai de participació real, de presa de responsabilitat i de decisions.

En molts casos el poder de seducció per atraure els joves ve donat pels monitors, tècnics o animadors que procedeixen la majoria del mateix territori on s'actua. Molts dels monitors o tècnics o bé viuen al territori o bé hi ha viscut durant molts anys i en molts casos, han format part de moltes de les seves entitats i col·lectius.

Els projectes

La intervenció comunitària a través de l'art no constitueix l'eix prioritari. Malgrat hi ha una manifesta presa de consciència en favor del potencial d'aquesta tipologia d'iniciatives, en la majoria de casos esdevenen esporàdics. En la seva implementació, es treballa des d'una perspectiva molt "tallerística". El desconeixement de moltes de les eines artístiques obliga sovint a passar en el primer període de desenvolupament de l'acció per una etapa d'aprenentatge més tradicional. Alhora, la pròpia estructura del casal i les seves limitacions inherents obliguen a adoptar el model típic dels tallers per tal d'optimitzar recursos. A mesura que avança el temps es consoliden altres estratègies educatives. S'abandona el marc més dirigista per atorgar una major autonomia i poder de decisió al grup.

Tot i que majoritàriament es realitzen projectes artístics que segueixen un model més tallerístic, destaca el valor que s'atorga a lo artístic com element que aporta recursos importants de visibilitat i repercussió al barri tal i com comenta la Lídia:

Lidia: "El ayuntamiento y la gente se han dado cuenta que el arte y todas las acciones artísticas, todo lo que tenga que ver con el arte, o sea no solo plástica sino la música, la expresión, el teatro, conecta a nivel emocional a la gente, y rompe barreras de una manera brutal. Te acerca, conoces al otro a través de esa emoción de igualdad, y no de lo que el otro te cuenta o el estereotipo que tienes montado, o desde un estudio concreto que se ha hecho, desde una investigación conforme a una cultura comparada con otra. Es un camino de puertas abiertas, y es superpotente. (...). Tal vez haya algunas ciudades que tengan un valor puesto en el arte como más prioritario sobre otras cosas, pero en general todo lo que es arte no tiene un valor como otras cosas, hay menos dinero y nosotros lo vemos como una herramienta, para nosotros fue la clave para no morirnos. El casal era un ghetto, solamente venían niños derivados de servicios sociales, era una población muy marginada y estaba considerado como lo "chungo". Fue como una estrategia de decir: primero que no es así, segundo que puede ser para todos, y a través del arte y de que tuviera una proyección exterior las cosas que hicieran la gente del barrio. Era el hecho de poner un título donde la gente del barrio empezara a generar cosas para el barrio. Donde la gente del barrio pueda decir lo que piensa y participe haciendo algo bonito. Desde aquí y desde el ayuntamiento se le da todo el apoyo, toda la difusión posible, y la proyección que se le pueda dar".

Molts dels nois que arriben als projectes arriben presenten nivells d'autoestima baixos i dèficits lingüístics i formatius. En molts casos tenen forces mancances alhora d'organitzar-se i construir metodologies de treball. Davant aquest panorama, l'objectiu que en un principi presenten els educadors com a bàsic és el de motivar aquests nois i noies. Les estratègies de seducció passen a ser un factor clau a l'hora d'assolir la continuïtat dels nois i noies on esdevé prioritari oferir noves propostes engrescadores i seductores que els acabin motivant.

En alguns casos, els mateixos monitors del casal han estat prèviament usuaris d'alguna experiència que els porta a projectar-la amb els nois i noies. I és que sovint, un cop finalitzat el projecte ha acabat generant aficions entre els nois i noies tal i com comenta la Laura:

Entrevistador: "Com són viscuts els projectes? Com se'ls apropien?"

Laura: Estan molt orgullosos. Se'ls senten molt seus. Fins i tot alguns projectes han generat aficions. Molts d'ells s'han aficionat a la fotografia.

Entrevistador: Hi ha alguna mena de feedback o de retorn d'aquests joves?"

Laura: La desvinculació és molt lenta i gradual però sempre els vas veient. Sempre hi ha casos de nanos que continuen col·laborant amb el centre. El centre és un referent encara quan hagin marxat".

El fet que alguns monitors de casals i centres de barri hagin estat prèviament usuaris, beneficia molt els projectes. La relació que s'estableix tan amb els nois i noies com amb l'entorn acostuma a ser molt propera així com la tipologia de projectes que acaben desenvolupant connecta molt amb els interessos dels participants.

c. Els col·lectius d'orientació artística.

La dinàmica dels col·lectius d'artistes

La pròpia estructura dels col·lectius d'orientació artística, ofereix algunes claus interpretatives dels projectes que acaben desenvolupant. En bona mesura els col·lectius que duen a terme el projectes son més aviat reduïts (pocs integrants, sense local propi o com succeeix en alguns casos, amb espais cedits per l'administració pública). L'estructura interna d'aquests grups acostuma a estar molt poc definida; la jerarquitització és gairebé inexistent i la presa de decisions es realitza horitzontalment i de manera assembleària. Els seus membres procedeixen majoritàriament dels camps de l'audiovisual, la fotografia, la informàtica, les belles arts o les telecomunicacions. El personal procedent dels diferents camps de l'educació és més aviat escàs per no dir inexistent.

Els projectes

Tot i l'heterogeneïtat existent en el si de cadascun dels models de col·lectiu que estem analitzant, hi ha una sèrie d'elements que es mantenen constants. En el cas dels projectes desenvolupats per col·lectius d'orientació artística, trobem com es desenvolupen en gran part, al voltant del camp de l'experimentació tecnològica i l'audiovisual (ràdio, televisió, internet, fotografia, etc.).

Les propostes que tenen a veure amb la intervenció comunitària, no acostumen a ser l'eix central del seu treball. En bona part dels casos, aquestes iniciatives cohabituen amb d'altres, tal i com comenta un membre d'un col·lectiu:

Joan: *"Aquests tipus de projectes participatius i socials són més secundaris dins el marc del col·lectiu. El nostre objectiu principal més aviat passa per promoure els joves creadors. Generar mecanismes que permetin dinamitzar, promoure i donar energies renovades a l'art".*

La durada d'aquests projectes també acostuma a ser molt curta. Parlem d'intervencions puntuals al territori que reverteixen considerablement en la incidència que acaba tenint el projecte a l'espai on es realitza.

Art social o art comunitari?

Els promotors dels projectes són col·lectius autònoms que si bé tenen certes inquietuds en relació a les possibilitats socials, educatives de les intervencions que realitzen per mitjà de l'art, elaboren una sèrie de propostes on la perspectiva social passa a un segon pla. Els projectes emmarcats dins d'aquest model són els que tenen una dimensió artística més accentuada. Majoritàriament tenen un discurs reflexiu molt ben estructurat on s'advoca per una transformació social per mitjà de l'art. Així el fet artístic esdevé la plataforma a través de la qual els participants en el projecte tenen capacitat de fer-se sentir, d'expressar-se. Però un cop s'han donat els mecanismes que fan possible una visibilitat a l'entorn de determinats discursos, no es creen possibles línies de canvi o implementació de polítiques socials.

D'aquesta manera podem veure com en aquests col·lectius pren importància un model d'art social que no té perquè ser el model artístic d'intervenció comunitària. El desenvolupament d'una pràctica artística que parli de lo social, que tingui en compte aspectes socials, no té per què plantejar una dimensió educativa i comunitària que impliqui que els propis productors de l'obra siguin els mateixos participants d'una determinada comunitat. En aquest sentit trobem com alguns dels col·lectius estudiats plantegen projectes i propostes que s'emmarquen en la figura de l'artista com a principal creador i dinamitzador de l'activitat i on els membres de la comunitat acaben formant part de l'obra de l'artista tot adoptant el paper de participants i sense acabar prenent decisions. En molts casos aquests col·lectius operen com a plataformes de llançament d'artistes i propostes d'un marcat caràcter artístic. Malgrat tenen un potent discurs on es denuncien les misèries socials i es procura donar veu als afectats, no s'observa una veritable democratització del fet artístic. Es manté una distància entre els participants i l'artista. En bona mesura, els participants del projecte, esdevenen més aviat, els actors del repartiment més que no pas els seus protagonistes.

Art i territori

L'abast territorial d'aquests col·lectius és relativament ampli. Trobem com generalment no es concentren en un barri o ciutat sinó que el seu marc d'acció passa per l'àmbit provincial, català i en alguns casos internacional. Si bé els diferents projectes que s'executen s'ubiquen en una determinada zona geogràfica (barri, districte, poble...), la gran mobilitat i l'abast d'aquests col·lectius, ofereix força variabilitat en els diversos projectes. En aquest cas, la incidència al territori de les diverses propostes que desenvolupen, depèn tan del marc de relació

que acaba establint el col·lectiu amb la comunitat i els seus diferents agents així com la durada de la proposta. En la majoria dels casos, la presència dels col·lectius d'orientació artística al territori, queda limitada a la interacció amb els participants en el projecte i per tant al període de realització de la proposta. Malgrat el possibles contactes esporàdics que es desenvolupen anteriorment i durant el desenvolupament de l'activitat, els projectes acostumen a realitzar-se allunyats d'educadors del barri, centres cívics, associacions de veïns, AMPES, etc. resultant d'aquesta manera difícil que es produeixi una continuïtat.

d. Les iniciatives individuals de marcada orientació social i participativa.

A diferència de les propostes anteriorment mencionades, les iniciatives individuals de marcada orientació social i participativa, no son desenvolupades per associacions, casals o centres cívics sinó per persones externes a aquest col·lectius i institucions que en alguns casos son finançats per l'administració pública, per associacions, o bé per centres cívics o casals. Les propostes que realitzen, acaben sent molt personals i dissenyades majoritàriament per persones procedents de l'àmbit de les ciències socials (educació, psicologia, pedagogia, sociologia, etc...) i del món artístic (en especial del teatre i la dansa).

Un perfil professional

La inexistència d'una estructura associativa en el marc de desenvolupament de les propostes, comporta que tota la responsabilitat dels projectes recaigui damunt de les persones que l'han generat. Per aquests l'activitat esdevé el centre i en el seu desenvolupament acaben operant des d'una perspectiva professional. Això porta a que s'incrementi el sentit de la responsabilitat envers el projecte i els resultats mínims que caldria assolir.

La professionalització que en molts casos acaba prenent l'activitat, porta a que sovint acabin realitzant la mateixa proposta en diversos espais diferenciats. Els dinamitzadors que les desenvolupen, són persones que tenen molta mobilitat i poc arrelament a l'espai on realitzen l'activitat i això acaba repercutint en la possible continuïtat de la proposta per part dels participants un cop finalitzada la intervenció.

El fet que la majoria de dinamitzadors hagin estat formats en diferents terrenys a veure amb les ciències socials fa que els projectes acabin adquirint prioritàriament una vessant pedagògica. Tot i així paral·lelament, una gran majoria de dinamitzadors ha tingut una formació artística en algun dels camps. Aquesta doble formació, els ha permès treballar en una metodologia mixta on es combinen la vessant social i artística. La seva formació artística (en alguns casos incorporant estades a l'estranger), combina aspectes més estrictament tècnics amb d'altres on es potencia la dimensió social de l'art. L'objectiu de molts dels projectes passa doncs per treballar diferents habilitats dels joves que ajudin, en la mesura dels possibles, tant a la seva inserció laboral i educativa, com al propi creixement personal. Aquest treball sobre les habilitats, s'articula per mitjà d'una necessària i constant reflexió al voltant dels objectius del projecte, la metodologia a seguir, la possible incidència sobre els adolescents, etc.

Relació amb l'entorn i el territori

El fet de que els projectes que realitzen es caracteritzin per un gran mobilitat porta a que es produeixin poques connexions a l'espai on s'actua. Aquest fet obliga a establir una mínima xarxa amb d'altres col·lectius presents a l'àmbit d'actuació si es vol realitzar una proposta integrada al territori. El treball relacional és fonamental per tal de cobrir els dèficits existents pel que fa al coneixement del barri, les problemàtiques dels joves que hi viuen, etc. Tal i com comenta la Laia:

Laia: "Jo crec que s'ha de treballar amb xarxa amb els equips que hi ha allà. Aquests són els que fan el primer contacte. En el cas que t'he comentat van ser ells els que van anar a cercar els joves. Sempre he treballat amb els equips educatius que estan allà. Sempre intentes que el grup d'educadors referents es puguin implicar al grup de teatre i participar al tallers o sinó que el que es faci sigui el més visible possible, que hi hagi un producte final".

Amb tot això trobem una clara consciència de la necessitat que el projecte assoleixi un arrelament allà on s'està actuant. En els casos que hi ha hagut un major seguiment i per tant, una relació més propera i duradora amb els nois i noies, la incidència al territori es fa més palpable. Tot i així son plenament conscients que el seu treball és "de bolet" i que cal una coordinació i un treball en xarxa amb altres col·lectius, entitats i individus del territori. Com comenta la Laia:

Laia: "Crec que en un cert sentit som com bolets que van apareixent i que caldria o bé reduir les expectatives dels objectius que volem aconseguir o bé treballar molt més en xarxa i intentar que els objectius siguin més compartits. Cal partir d'objectius realistes i que s'adeqüin a la capacitat del projecte. Cal fer molta reflexió sobre la tasca que s'està fent i potser aquí no tenim molta experiència però hi ha països que fa molts anys que treballen en aquests projectes i val la pena llegir i conèixer per progressar. Després té coses molt positives (...) l'enfortiment de la implicació dels joves, és un treball que aprofundeix molt. Com que és molt vivencial realment pot arribar a generar canvis, més petits o més grans, però ens falta rigor i treball en xarxa".

Els projectes realitzats per aquest model d'intervenció acaben sent altament participatius i horitzontals. La totalitat d'ells es plantegen com a objectiu final treballar la inserció socio-comunitària dels joves a través de les arts.

Metodologia de treball

Tenint en compte els diversos projectes estudiats, trobem una clara coincidència cap al desenvolupament del teatre social (de vegades s'hi inclou la dansa però el teatre és el camp artístic més treballat). La metodologia de treball en aquest àmbit acaba seguint un patró força coincident. Inicialment es treballa la comunicació i

l'enfortiment del grup i es doten d'eines d'expressió als joves. En un segon moment, assolida una relació d'empatia amb tots els membres del grup es passa a treballar aspectes més reflexius i d'integració social.

La metodologia aplicada incideix en determinats punts que possibiliten la continuïtat del procés que comporta la intervenció artística. Alguns dels aspectes que es remarquen d'aquest treball són: el treball en grup, prendre consciència de la seva capacitat creativa i aprendre a reflexionar sobre el món que els envolta. En la posada en pràctica, es combina tant la relació amb l'altre com amb un mateix. Tal i com comenta el Guillem:

Guillem: "Es vol treballar a diferents nivells. El primer de tots és el treball en grup. Això és molt important. Que aprenguin a treballar els uns amb els altres. Llavors, es vol que els nanos s'adonin que tenen un gran potencial creatiu. Que descobreixin que tenen aquest potencial i saber que fer-ne d'aquest potencial. Que aprenguin com poden vehicular, donar forma a la seva creativitat, donar forma al material que poden treure de la seva pròpia experiència, les seves vivències. I és clar, per últim, es vol que hi hagi una presa de consciència de determinats temes. Quina opinió tenen d'un tema i el per què. Fer emergir l'agenda de temes i reflexionar-hi. Es tracta de treballar implícitament els prejudicis que hi ha sobre les coses".

El paper de l'educador pren molta importància i és molt valorat. Des de la perspectiva que estem abordant, l'educador és aquell que condueix un procés d'implicació que genera una participació en les diverses propostes plantejades. Aquest procés, segons els seus protagonistes ha de deixar marge de maniobra perquè els nois i noies es facin seves les propostes i no acabin sent així molt dirigistes. Tot i així alguns dels professionals remarquen però que molts aspectes escapen del poder de decisió dels joves i que tenen a veure amb les característiques de com s'ha engegat la iniciativa. Així, el fet que els dinamitzadors siguin persones externes al territori on es desenvolupa la proposta, incideix en la temporalitat del projecte, els dies i l'espai de trobada o l'abast del producte final que s'acaba construint.

e. Els col·lectius amb una forta incidència al territori.

Els col·lectius

Malgrat l'heterogeneïtat dels diversos col·lectius i projectes que formen part del model que hem anomenat: *col·lectius amb una fort incidència al territori*, els seus múltiples integrants treballen intensament i conscientment els aspectes més cabdals de la intervenció comunitària a través de l'art. En la majoria de col·lectius, aquest tipus de propostes constitueix el centre de la seva activitat. D'altra banda, les entitats més arrelades a un determinat barri o territori i que, alhora tenen una estructura i organització més definides i consolidades, alternen aquesta mena de projectes amb altres iniciatives.

Malgrat hi ha diferències entre les diverses entitats que hem agrupat sota aquest paraigües, constatem alguns trets comuns. Un dels aspectes a destacar, és el nivell d'autonomia que acaben tenint en quan a la gestió i

organització de les activitats que desenvolupen, ja que generalment no depenen de cap organisme ni institució. Elaboren i formalitzen els seus projectes autònomament tot prenent les seves decisions de manera assambleària.

En quan a l'estructura que defineix els diversos col·lectius, es tracta més aviat d'entitats petites que no presenten una gran estructura organitzativa, i que son constituïdes per poques persones tot disposant de clares limitacions logístiques i d'espai. Tot i que aquest és el tret general, trobem algunes experiències que son desenvolupades per col·lectius grans, amb local propi, personal, moltes línies de treball, etc.

La majoria d'entitats, s'encaminen cap a una progressiva professionalització de les seves activitats. A mesura que van realitzant més intervencions i augmentant la seva complexitat, acaben per professionalitzar les seves estructures. Aquest fet produeix en algunes entitats l'existència d'un model dual entre professionals contractats i voluntaris.

Pel que fa a la seva presència al territori, trobem una diversitat entre col·lectius fortament arrelats en un barri o zona determinada i d'altres amb una gran mobilitat. El caràcter sedentari o nòmada de les entitats, acaba determinant la tipologia de projectes que es duen a terme. Així trobem que mentre els col·lectius més "sedentaris" tenen la possibilitat d'impulsar projectes on es treballa intensament amb diferents agents del territori, els grups més "nòmades" es veuen obligats, majoritàriament, a treballar partint de la informació i els coneixements que els aporta el col·lectiu que els ha cridat (generalment un casal, centre cívic o ateneu). Atesa aquesta inicial desconexió del territori s'acostuma a incrementar la intensitat de treball durant el període de confecció del projecte on es potencia la relació amb els monitors i responsables del casal o del centre cívic, es procura contactar amb les entitats del barri, les escoles, etc. En la mesura dels possibles, es procura explicar el projecte al major nombre de col·lectius i institucions amb l'objectiu d'assolir una visibilitat i legitimitat dins el territori on es desenvolupa la proposta.

Les propostes

En tots els casos estudiats, trobem un criteri força similar de posada en pràctica d'un model metodològic. Els diferents projectes que es desenvolupen, assumeixen una metodologia de treball on el procés pren tot el protagonisme i on l'objectiu no rau tan en la confecció d'obres d'art sinó en la creació de processos de treball on els joves puguin desenvolupar la seva pròpia creativitat i personalitat. El viatge a través del qual es pensa i es modela el projecte, passa a ser l'essència de la pròpia intervenció.

Però el funcionament i la organització de les intervencions artístiques, varia molt en funció del col·lectiu que les impulsa. Tot i que la majoria de projectes que hem explorat son impulsats i duts a terme pel propi col·lectiu, hi ha casos en els que l'entitat engega els projectes amb la col·laboració de casals o administracions públiques com ara ajuntaments. Aquest fet reverteix tan en la participació dels joves a la proposta com en la repercussió que acaba tenint i la seva possible continuïtat en un futur.

La durada dels projectes també és força variable. Així trobem com s'alternen projectes de curta i de llarga durada. Mentre uns col·lectius opten per projectes de dos a cinc mesos, d'altres (principalment els realitzats per col·lectius arrelats al territori), tenen una durada més llarga (d'un o més anys) arribant en algun cas a establir un projecte de durada indefinida. Sovint, la durada del projecte ve determinat pel finançament de la proposta.

D'una manera general, podem establir alguns trets que defineixen els projectes desenvolupats per les entitats amb forta incidència al territori:

- a. L'espai de decisió es cedeix als joves.
- b. Tenen un elevat desenvolupament artístic, creatiu i social.
- c. S'assoleix un alt grau d'implicació personal assolit.
- d. La clara incidència en el territori on s'actua, o almenys en els espais socials més propers als joves (família, escola, amics).

Troblem grans nivells de participació i horitzontalitat en un seguit de projectes que prioritzen el desenvolupament de l'esperit participatiu per sobre de qualsevol altra cosa. L'objectiu de les propostes passa per construir un marc de relacions d'igual a igual entre tots els joves i entre joves i dinamitzadors. Les intervencions, parteixen d'una metodologia basada en el treball en equip, en la comunicació i en fomentar una certa autonomia dels joves. Els dinamitzadors són plenament conscients que una de les prioritats passa per deixar marge de decisió als adolescents com a pas previ al treball en equip i l'esforç col·lectiu. Així tal i com comenta la Lorena, resulta important deixar marge de maniobra i autonomia als joves integrants del projecte:

Lorena: *"Al principio nos reunimos porque queríamos hacer algo en video y por tanto teníamos que trabajar un poco con la cámara, pero la intención era generar dinámicas. Claro que los chavales tienen que aprender a utilizar la cámara, pero son sólo herramientas. Además todo gira en torno a las peticiones que ellos nos hagan: que les gustaría hacer, como quieren desarrollar el tema, nuestra propuesta puede ser ésta, puede ser cualquier cosa. (...) De manera participativa, el objetivo del producto no tiene un fin únicamente artístico, i cultural sino que la idea es que se escuche, se vea, se trajine, se debata, que no le guste a la gente, que le guste, que se peleen con el material, que también es una forma de mostrar que el material tiene otras connotaciones".*

El procés a través del qual s'articula la participació igualitària i/o horitzontal parteix d'adoptar un model de treball flexible. Si bé existeixen idees inicials alhora de plantejar el projecte als joves, es passa per un procés de pluja d'idees on amb les diferents propostes s'opta per la via més plausible (el dinamitzador adopta un rol d'orientador calculant si és plausible el que s'acaba decidint amb el grup de joves). Els dinamitzadors tenen plena consciència que els projectes són canviabls, que no hi ha res tancat, de manera que qualsevol nova

proposta o orientació pot ser incorporada tranquil·lament al llarg de tota la intervenció. Però tal i com comenta la Maria, és clau potenciar la comunicació ja que el contacte constant entre tots els integrants del projecte permet assumir ràpidament qualsevol canvi o nova orientació:

Marina: *"El tema de la participació és molt important. Ells són els que condueixen la pròpia activitat cap als seus propis interessos. Hi ha una pluja d'idees inicial. En cada espai de participació teatral surt un tema molt obert i a partir d'aquí van apareixent les idees. El que es procura és que el tema sigui molt obert perquè la gent pugui incorporar les seves inquietuds i idees, per això cal que sigui un tema molt general. (..) Ells fan una programació inicial, però està obert a qualsevol cosa que diguin. La programació es pot canviar en relació a les propostes que van sorgint. Al final de cada sessió valoren junts, amb el grup, el que s'ha fet. Es mira en quin moment s'està i com s'hi ha arribat. Es valora molt el tipus de grup, el procés, la metodologia que a cada grup s'ha dut a terme. Es tracta d'un model de treball altament flexible, depenent de les circumstàncies de cada grup i de cada moment. Hi ha moltes propostes que es creen amb el treball col·lectiu i a partir d'aquestes s'elaboren escenes, improvisacions, etc... Xerrar és una activitat constant, la comunicació és una cosa bàsica".*

En algunes iniciatives, els joves no tan sols tenen autonomia pel que fa a la decisió sobre el contingut del projecte, sinó que també prenen un rol de gestió. En alguns moments acaben realitzant actuacions fora de l'àmbit estricte del col·lectiu que els permeten obtenir una sèrie d'ingressos que reverteixen sobre el propi grup. Aquesta dinàmica porta a que els participants s'hagin d'autogestionar i assumir diferents tasques de responsabilitat. De vegades però aquest nivell de decisió que es passa al grup, topa amb algun problema conjuntural com la manca de direccionalitat que pot ocasionar en algun moment la sensació que el grup no progressa. De vegades però esdevé important per a fer emergir la creativitat. Els interrogants i els dubtes que van sorgint del desenvolupament, esdevenen l'incident inductor del procés creatiu.

Un aspecte a considerar en l'àmbit de la participació és la llengua ja que esdevé un factor determinat que porta a no tenir en compte un sector important de la població. L'onada migratòria concentrada en molts casos en territoris molt concrets de les ciutats, significa un seriós repte per aquells col·lectius que tenen com a objectiu treballar per la integració i la inserció social. La llengua acaba convertint-se en un seriós obstacle de cara a treballar amb joves acabats d'arribar.

Cal dir però que malgrat la obvia incidència al territori de les propostes, trobem una dificultat per treballar o crear una xarxa amb els diversos col·lectius i grups de l'entorn. Tot i tenir consciència de la necessitat d'establir aquesta mena de xarxes, encara queda molt camí per fer. Es mantenen contactes amb d'altres col·lectius i institucions però difícilment acaben sent un espai d'interrelació.

Incidència dels projectes

Tot seguit presentem els principals punts que resumeixen la incidència que acaben tenint les propostes.

- a. Els projectes i col·lectius es constitueixen com espai de trobada.

Els projectes impulsats per col·lectius arrelats al territori, acaben per ser punts de referència per a molts joves de la zona. L'empatia i la confiança que generen en aquests joves, fa que la seva pròpia ubicació esdevingui part de l'espai social d'aquests. En molts casos, el local del col·lectiu esdevé el punt de trobada on donar sortida a moltes de les seves inquietuds. Les activitats i les línies de treball d'aquestes associacions passen, en molts casos, a formar part del camp d'oci dels adolescents.

L'arrelament territorial i el bon nom assolit per aquest tipus d'entitats, permet l'apropament de tot tipus de residents del barri, contribuint d'aquesta manera a la integració d'aquells col·lectius d'immigrants acabats d'arribar a casa nostra. La idiosincràsia d'aquests col·lectius permet una relació més igualitària entre dinamitzadors i joves, però també entre els mateixos joves.

b. Es produeix una intensa col·laboració amb les entitats del barri, les escoles i amb les mateixes famílies.

La relació amb els agents socials del barri és una característica present en els diferents projectes i col·lectius integrats en aquest model. Es manifesta com a important el conreu de les relacions que estableixin xarxa al territori. Des d'aquests grups es procura establir, una relació de treball amb diferents associacions i institucions que permeti incidir eficaçment sobre el mateix barri. En molts casos aquesta intervenció arriba a l'àmbit familiar on es troben determinades situacions que porten a mostrar reticències familiars envers l'activitat duta a terme pels fills. Superar aquest camí de desconfiança constitueix un pas en ferm en el camí de la integració i la construcció de la identitat dels joves.

c. En molts casos s'assoleix una certa adhesió i implicació dels veïns.

Els diferents col·lectius destaquen la vàlua d'aquest tipus de projectes per a fer participants als veïns. Esdevé un pas més alhora de tractar qualsevol conflicte intergeneracional. El marc del projecte, possibilita trencar molts dels estereotips interioritzats per part de la població adulta. Es tracta de posar de manifest la capacitat dels joves de dur a terme projectes que no tan sols són profitosos per ells sinó també pel conjunt del barri en el que conviuen. En molts casos la intenció de la proposta passa per canviar la imatge que es té dels joves tal i com comenta la Lorena:

Lorena: *"Esta claro que el efecto es importante. Los vecinos ven a los chavales gravando y haciendo entrevistas y claro esto hace que se superen barreras y se creen complicidades. La imagen de los chavales cambia mucho. Yo creo que la relación es muy interesante porque la gente dice: Mira allí están los que gravan! El nuestro es un barrio que puede tener problemas de comunidad en algunas zonas pero como son chicos de todas partes ya se han ganado un cierto respeto porque andan por la calle a la hora que sea gravando y todo el mundo sabe a lo que van, no? Este respeto de la comunidad es una idea muy interesante. Luego se relacionan con gente de todas partes. Puedes verlos hablar con la vecina de la esquina, con la señora catalana*

de la panadería de la esquina con una relación muy similar. Rompe también la simetría de la relación adulto-joven por la cámara. El adulto no maneja la cámara. El joven que normalmente miran como de menos tiene el control. Esto da cierto peso a los chicos que quedan impresionados. Hace cambiar un montón de presupuestos. Da buen rollo en el barrio ver a estos chicos entrevistando y moviéndose por la calle (...). Al final se trata de crear un espacio para mostrar lo que hay. Con el tiempo y el trabajo con el grupo esperamos que pase alguna cosa en el territorio”.

Visibilitzar la tasca realitzada pels joves ajuda a trencar tòpics i estereotips socialment vigents. Els veïns no tan sols s’adonen de les capacitats dels joves sinó que també interactúen amb ells ajudant-los en les propostes. El trencament d’una determinada mirada basada en el ‘donar per descomptat’ és el primer pas per a construir una xarxa comunitària. Com avança la Marina, aquestes accions possibiliten canvis:

Entrevistador: *“Quina creus que ha estat la incidència en el territori?”*

Marina: *“Quan el projecte es veu pel barri fa que la gent s’hi vulgui adherir participant d’una o altre manera. Està “guapo” perquè això permet la vehiculació d’altres iniciatives. En el cas dels nens que et deia abans la incidència també és molt clara. Es donen alguns canvis com a persones. Tot plegat són petites coses però que hi són. Està clar que el fet d’estar al barri fa que hi hagi més moviment”.*

Un altre marc d’interacció amb els veïns ens porta a la valoració que en molts casos en fan dels productes finals. Es constata l’admiració que els veïns mostren envers el resultat final del projecte. Davant un projecte amb cara i ulls responen molt positivament tot prenent consciència de les capacitats que poden arribar a desenvolupar els joves implicats. Se’ns dubte un producte realitzat pels nois i noies que no disposen de massa mitjans és d’allò més ben acollit i valorat pels diferents veïns.

d. Els projectes es converteixen en plataformes de llançament per d’altres iniciatives. Esdevenen referents alhora d’engegar altres projectes.

Els projectes participatius creen dinàmiques dins el mateix barri. La infinitat de possibilitats que ofereix la creativitat és percebuda pels agents del territori que han participat a les propostes i que sovint acaben incorporant moltes de les metodologies impulsades des de la intervenció inicial. Tal i com comenta l’Alba:

Alba: *“També és important com els projectes afecten a les pròpies vides dels nanos, al seu entorn més immediat. Per exemple hi ha casos en que els xavals es converteixen en líders a la seva pròpia escola després d’ensenyar els seus projectes amb vídeo a la classe. D’alguna manera estenen la dinàmica amb la que ells han treballat i es converteixen en promotors de projectes a la seva escola, al seu barri o on sigui”.*

Així ens trobem casos on els adolescents es converteixen en referents dins el seu espai social més immediat. Val a dir que moltes de les iniciatives es desenvolupen amb nois i noies amb dèficits formatius, d'origen immigrant o residents de barris desfavorits. L'augment de l'autoestima i la motivació dels adolescents és el millor reclam per reeixir en l'impuls de les iniciatives artístiques comunitàries. Però malgrat aquests projectes sacsegen el territori i generen noves experiències, queda pendent un major treball de la continuïtat i repercussió de les propostes.

En els projectes hi ha una gran identificació dels joves amb la tasca que desenvolupen. Aquesta identificació es tradueix amb una major implicació, motivació i, en darrera instància, amb la voluntat d'aquests joves de continuar treballant en aquesta direcció. En la mesura que això succeeix, es crea un circuit que es retroalimenta. És a dir, la percepció d'una gran implicació i emotivitat per part dels joves ajuda, sense cap mena de dubtes, a motivar els propis dinamitzadors i a empènyer-los envers d'altres iniciatives i projectes semblants.

Una orientació educativa

Les diferents propostes es caracteritzen per generar processos participatius i marcadament educatius. La rellevància de la perspectiva social resulta d'allò més evident en un seguit de discursos que sovintegen en els diferents col·lectius que desenvolupen les activitats i que parlen de la importància del procés educatiu i la voluntat transformadora dels projectes. Tot i els intents d'assolir un producte final acurat, el més important és el procés i l'aprenentatge que al llarg de la intervenció realitzen els adolescents. Els projectes esdevenen espais per desenvolupar les potencialitats dels i les joves.

Judit: "Nosaltres parlem sempre de creació, de crear per millorar el teu entorn, vull dir que intentar denunciar allò que no funciona, o que no t'agrada perquè al barri no només hi ha degradació sinó que també hi ha moltes coses positives. (...). Ens interessa formar als nanos en tasques que en el futur els poden fer servei, però també que els nanos aprenguin a escoltar. Com a prioritat hi ha el treball de l'autoestima, la implicació i l'esforç. Que vegin que són capaços de fer algo que en un principi semblava molt lluny, però hi han d'arribar ells sols. Jo crec que és molt important el tema de l'autoestima. Que els nanos s'adonin que poden fer moltes coses".

La cita de la Judit exposa algunes de les idees principals que destaquen la majoria de col·lectius. Per una banda, l'entorn social dels nois i noies és a dir, el barri on viuen esdevé un microespai conformador d'identitat. En aquest sentit, denunciar allò que succeeix en un lloc que ells consideren com a propi s'estableix com una característica comú dels projectes. El barri esdevé un marc de cohesió pels joves. Per altra banda, la motivació, l'autoestima i l'esforç esdevenen importants. Molts dels joves participants presenten grans dèficits que passen per no saber escoltar ni esforçar-se o per la incapacitat per creure en sí mateixos i llurs possibilitats. Trencar amb aquestes dinàmiques tot assolint una mínima disciplina, esdevé un dels objectius dels projectes.

Un aspecte recurrent en moltes propostes realitzades en aquells territoris on hi ha més presència de població immigrada, és l'intent d'incrementar el coneixement de l'altre a través de la intervenció comunitària. Els processos engegats des dels projectes es constitueixen com una plataforma privilegiada per ajuntar joves de moltes procedències i treballar el coneixement mutu.

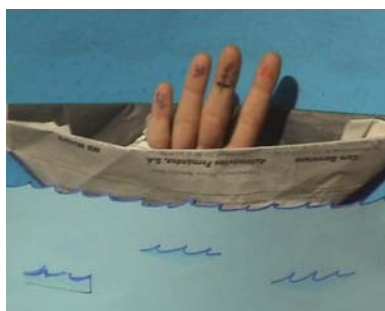
5.3. Els projectes

En aquest apartat parlarem dels projectes artístics d'intervenció comunitària desenvolupats amb joves. D'una manera general, presentem els principals eixos que els caracteritzen:

a. La implicació al territori

Els diferents projectes que hem estudiat, destaquen per considerar el territori i les persones que hi conviuen com el seu principal àmbit de treball. Cal destacar però que el marc on s'ubiquen la majoria dels projectes és la ciutat i concretament alguns barris d'aquesta. La ciutat de Barcelona i específicament els barris de l'extraradi barceloní, constitueixen els espais principals on es desenvolupen la majoria dels projectes. Uns barris que es caracteritzen pel seu constant creixement i per l'arribada de població provinent d'altres països que acostuma a presentar importants problemes socio-econòmics. Tenint com a referent aquests espais, els projectes que s'hi acaben desenvolupant s'acostumen a oferir com una solució important per treballar certes problemàtiques de convivència que es viuen als barris. Les diverses propostes que parteixen de l'art per apropar els veïns i crear espais de comunicació i diàleg, constitueixen marcs on partir de la col·laboració i la cerca de solucions comunes als problemes que es viuen.

L'àmbit urbà és el marc principal en el les propostes estudiades. La posada en d'intervenció comunitària en zones iniciatives portades a terme en d'altres son molt minoritàries. Els projectes,

Teleduca. Educació i Comunicació.
Taller de producció audiovisual

com a eines per aproximar-se a barris. La metodologia que orienta les

general en mostrar el barri als seus habitants des de la perspectiva dels propis veïns. Aquesta tasca es realitza mitjançant la implicació de diferents agents del territori tot contant amb la col·laboració d'entitats i col·lectius del barri, amb l'administració i organismes com serveis socials, amb escoles i institucions educatives, amb les famílies i amb els veïns. L'èxit de les propostes se centra en el coneixement i la implicació de diferents agents del territori que creient en el projecte, contribueixen a realitzar-lo i a garantir-ne la seva continuïtat.

Les característiques dels col·lectius que desenvolupen les propostes, es relacionen de forma genèrica amb la incidència que aquestes acaben tenint a l'espai on es desenvolupen. Per exemple en el cas de les activitats gestionades per iniciatives individuals, l'èxit de la relació que acaben tenint amb el territori, depèn de la xarxa i els

contactes que es realitzen amb els agents i les entitats del propi espai on es desenvolupa l'activitat. El fet que aquestes persones que realitzen projectes de manera individual els desenvolupin també en altres territoris i que la seva intervenció sigui puntual, condiona molt la durada i l'arrelament de la proposta. D'una manera força similar trobem com els projectes portats a terme pels col·lectius d'orientació artística acaben tenint poca incidència al territori on s'inscriuen, donada la curta durada que acaba tenint la proposta i el protagonisme que acaba prenent la figura de l'artista que els realitza. Els projectes es presenten força allunyats del teixit social del barri o el context on es situa l'acció tot donant-se una relació asimètrica entre el propi projecte i els seus destinataris. Des d'aquests col·lectius es plantegen donar veu, posar de manifest algunes realitats amagades, a fi i efecte que emergeixi la realitat social més desconeguda però la incidència que acaben tenint sobre el mateix territori es veu limitada. Aquest fet contrasta amb el cas dels casals de barri on trobem que els seus projectes tenen molta incidència en el territori on es porten a terme, un treball que sovint es realitza conjuntament amb les associacions i entitats del barri i amb els Plans comunitaris.

b. La participació

Mercè: "Hi ha poc discurs de participació, però n'hi ha un de bàsic...la participació és un procés educatiu".

La participació és un concepte que darrerament s'utilitza des de diferents àmbits per a parlar de diversos aspectes: l'assistència a una activitat, la implicació en un projecte, la presa de responsabilitats, etc. Des dels diferents col·lectius entrevistats, es remarca el descrèdit que acaba prenent el concepte per la manera com s'utilitza des de determinats àmbits com l'administració pública i on el discurs de la participació pot arribar a amagar certs interessos. D'aquesta manera el fet de participar en un procés pot esdevenir una manera d'implicar certs col·lectius, persones i opinions que en un principi es mostren desfavorables i que integrades en un procés participatiu es poden veure matisades. Tal i com comenta la Mercè:

Mercè: "Els polítics han vist que el discurs de la participació s'havia de potenciar per una democràcia participativa seguint altres models d'Europa. Però la gent cada vegada té menys experiències de participació i els polítics parlen més de participació. I la participació és un procés".

La participació es un dels aspectes que les diverses entitats i els col·lectius troben més controvertits. El fet d'arribar a la població i implicar-la en un projecte, esdevé sovint una tasca complexa sobretot per aquells col·lectius que desconeixen la realitat dels barris on es desenvolupen les iniciatives. Sovint, s'inicien les activitats amb grups reduïts que prèviament s'hi han interessat o bé s'ha contat amb grups de joves que ja formaven part d'alguna institució o col·lectiu. Les estratègies per arribar i implicar a la població sovint es deixen en mans dels coordinadors de les propostes (que en alguns casos son els serveis socials, els ajuntaments, les escoles, etc.) resultant difícil d'aquesta manera arribar a alguns sectors de la població que queden allunyats d'aquests organismes i institucions. Tot i així trobem com es desenvolupen estratègies per atraure els joves, tal com comenta la Glòria, i que demanen una important dedicació dels educadors:

Entrevistador: " *I com arribeu als nanos?*"

Glòria: " *És un procés costós i lent. El primer que fem és entrar a les xarxes del barri. Nosaltres vam estar dos anys bellugant-nos i treballant pel carrer, vam crear un equip de futbol i... bé... un cop ja estaven "enganxats" (Riures) van començar les demandes d'activitats per part dels mateixos nois*".

La participació però no deixa de ser un procés educatiu lligat a una dinàmica d'acció-reflexió en la que s'educa, i no sols es dinamitza un grup de persones. Educar en la participació implica trencar el rol passiu que sovint prenem vers molts aspectes del nostre entorn per prendre un paper actiu i comunicatiu en el que dialogar tot oferint quelcom a canvi. Tal i com comenta la Mercè: " *Una persona que s'adona que s'ha de participar, ofereix unes competències, dóna una sèrie de recursos*".

Però tot i ser conscients del paper important que pren la participació com a eina educativa, destaca la manca general de recursos per difondre i implicar la població. Malgrat que els dinamitzadors són plenament conscients que cal potenciar la participació i l'horitzontalitat, no disposen d'estratègies prou clares per desenvolupar-les. Manquen eines prou sistematitzades que ajudin a educadors i/o artistes alhora de treballar amb joves. Els diversos agents implicats- des de monitors, educadors, artistes fins a gestors- són conscients que cal remodelar les estratègies d'aproximació envers els joves i, per tant, cal que aquests participin directament del disseny del projecte i/o l'activitat. Ara bé, per altra banda, també són coneixedors de les dificultats d'aquesta empresa. Les dificultats intrínseques en tot model de decisió i gestió horitzontal condicionen la posada en pràctica de les diferents iniciatives. Per tant, arribats a aquest terreny, s'opta en molts casos per una estratègia d'autonomia gradual. Així si bé els primers moments del projecte són més dirigistes, a mesura que s'avança en el temps i s'assoleix una relació de confiança, el paper dels i les joves pren més protagonisme.

En alguns casos tot i considerar la participació i la comunitat com a aspectes claus dels projectes, acaben tenint un paper al final del desenvolupament de les propostes tot cedint als seus participants el paper de públic, de col·laboradors o bé de receptors. La conducció del procés acostuma a anar a mans dels responsables que inicien l'activitat i que sovint confonen el terreny de la participació amb el consum i no amb la presa de decisions de manera autònoma. Tal i com comenta un membre d'una entitat:

Jordi: " *El que els nanos participen i produeixen és el contingut final. El col·lectiu estableix els espais, la temporalitat i els processos. No és un projecte plenament participatiu en el sentit que ells gestionin... el que ells gestionen és l'output. La idea és fer una exposició on els nanos puguin expressar la seva manera de veure el barri i la seva pròpia realitat. Això, després, pot representar un mecanisme de participació més fort: tu tens els joves, els coneixes i després pots treballar amb ells des d'una altra orientació. To i així la idea és que els nanos triïn els temes. Però el difícil era posar-los en el context de treball, fer-los veure el que els estem proposant*".

Aquest fet replanteja també el paper dels educadors o dinamitzadors de l'activitat, tot reflexionant sobre el rol que acaben desenvolupant al llarg del procés. Per alguns d'ells la participació passa per la implicació i la creació pròpia on cal aconseguir que els joves creguin en el projecte i el visquin des del primer moment. Entrar dins el seu univers de significats passa per ser la clau de volta a fi i efecte d'aconseguir la seva plena implicació i motivació. Destaquen varis elements importants per assolir-la: tenir present els temes que es tractaran a l'activitat, (treballar en base a aquelles temàtiques que interessin als joves), utilitzar el sentit de l'humor al llarg del seu desenvolupament i acabar construint un producte final que visibilitzi tot el procés. La presentació del producte final, sovint esdevé l'eina que vincula emocionalment als participants i que els dona la força per continuar amb la proposta o per desenvolupar-ne d'altres com a grup.

Un altre aspecte que es remarca com a important per a la participació, se situa en l'àmbit de la responsabilitat. Les activitats plenament participatives parteixen de pretendre que els joves autoregulin les seves responsabilitats. La translació dels mecanismes de control de l'activitat del dinamitzador als propis joves és la clau d'un procés participatiu. Els diferents membres del grup s'encarreguen de diverses parts o aspectes de la proposta de manera que la coordinació i el bon funcionament entre tots depèn de que els nois assoleixin i compleixin les responsabilitats que han anat assumint al llarg del procés. En algunes iniciatives els joves no tan sols tenen autonomia pel que fa al contingut del projecte sinó que també prenen l'autogestió. Aquesta percepció de la participació que inclou la capacitat de decisió dels joves, és el que possibilita indubtablement una major apropiació per part dels participants. El binomi *horitzontalitat-apropiació* va íntimament lligat. En el moment en que la participació esdevé real, i no merament una estratègia discursiva, s'obren les portes a l'apropiació del projecte per part dels joves. I aquesta és, se'ns dubte, el primer pas per reeixir en l'objectiu d'intervenir a través de l'art sobre un territori. Ara bé, el segon pas, també fonamental, passa per l'obtenció de les eines, recursos i espais que possibilitin la continuïtat del projecte.

Per últim, la comunicació esdevé bàsica per poder generar un treball plenament participatiu. Una comunicació que s'ha de produir tan dins el propi grup de treball com entre el grup i el territori o l'àmbit on s'inscriu. La comunicació parteix de construir dinàmiques d'intercanvi en les que compartir i aprendre de la diversitat d'opinions i punts de vista tot partint de la col·laboració entre diferents persones.

Fundació Marianao. Batucada

La necessitat de crear una xarxa amb altres col·lectius i grups que treballin des d'una perspectiva similar es considera molt important de cara a arribar a altres territoris, àmbits i persones. Una xarxa associativa permetria sens dubte, un millor coneixement del territori i les diferents problemàtiques que hi persisteixen alhora que possibilitaria una major comunicació.

c. Comunitat

Formar part d'una comunitat passa per un sentiment de pertinença, ja sigui a un àmbit territorial concret o a una activitat o afició en comú. Les diferents propostes estudiades, contribueixen a la construcció de comunitat en tan que possibiliten l'intercanvi entre diverses persones tot contribuint a la realització d'una tasca en comú. El sentiment comunitari principalment s'obté del formar part d'un grup o col·lectiu però no sempre te per què implicar un coneixement de les altres persones que formen part d'aquesta suposada comunitat construïda. Per exemple, tal i com comenta el Toni en relació al projecte que desenvolupa, el sentiment comunitari sorgeix de la reacció dels espectadors cap a la seva proposta :

Toni: ... "El marc on es presenta el projecte és l'artístic i la naturalesa del projecte és la participació. I aleshores hi ha la comunitat, no? dins l'àmbit que nosaltres toquem, la televisió, sí que implica una comunitat, la comunitat que rep la senyal, i que d'alguna manera reacciona a ella. I des del moment que la gent participa ja creiem que forma part d'una comunitat, que és la comunitat de la gent que té coses a dir, d'alguna manera es vol expressar, que vol utilitzar els mitjans de comunicació, no com un mer receptor, sinó com un emissor també".

En alguns projectes, es parla de comunitat com un sentiment de pertinença a un grup o col·lectiu que no te per què trobar-se en un espai físic sinó que pot utilitzar diverses plataformes o espais per a construir-se i compartir. És el cas per exemple del projecte radiofònic que comenta la Sílvia:

Sílvia: "S'estableix un sentiment de comunitat en el fet que pertany a un tipus d'acció o d'activitat o esperit. Aleshores al final acaba sent familiar. Encara que només coneguis a la gent per la xarxa hi ha un sentiment de comunitat. I jo crec que és positiu. (...) Potser hauríem d'establir més aquests llaços, entre la gent que està participant amb nosaltres".

Però la comunitat s'acaba basant en la construcció de relacions i d'espais de trobada on els diferents membres puguin compartir. Des d'aquesta perspectiva podem parlar d'una quantitat considerable de projectes que han contribuït a construir comunitat però amb una important manca de suport i continuïtat en un futur. Sovint el sentiment de comunitat finalitza un cop acabada la intervenció. De vegades fruit de la lògica de les subvencions i dels projectes que s'hi amotllen. Participar en un projecte artístic d'intervenció comunitària aporta sentiments de pertinença i crea grup, contribueix a generar sensacions que la majoria de nois i noies s'emporten com un regal però que acaben sent temporalment limitades. Així no podem parlar de que els projectes acabin construint una comunitat entesa des de la relació intergeneracional entre els diferents membres d'un mateix territori. Encara hi ha molta feina a fer en aquesta línia. Un dels reptes més grans és la coordinació entre diferents agents del territori i la repercussió de les propostes que contribueixin a la construcció d'un sentiment comunitari que generi iniciatives sorgides pels propis participants.

d. L'Art

Artista o educador?

En tots els projectes estudiats, trobem com es construeix una clara dualitat de models entre l'artista i l'educador que acaba per configurar el caràcter que se li acaba donant a les propostes. El fet que en el camp artístic, l'artista sigui el creador de l'obra i la signi, encara resta en la mentalitat de molts artistes. La col·laboració amb artistes en aquest tipus de propostes demanda de la figura d'un nou model de creador compromès social i políticament amb el seu entorn i on els vells paradigmes que han format part del camp de l'art durant tants anys i que tenen a veure amb el geni solitari i aïllat, es trenquin per donar peu a una col·laboració d'aprenentatge mutu entre diferents sabers. El que això comporta, però es que un art amb finalitat social on l'artista es compromet amb una comunitat no entra en la lògica del mercat de l'art ja que el que l'artista ofereix són les eines, és un artista pedagog.

Per altra banda, en l'àmbit social els educadors o dinamitzadors, acaben realitzant projectes artístics en els que s'acaba relegant l'art a un espai molt secundari i on el procés educatiu que es desenvolupa pren tota la rellevància. Tot i així és important que el producte que acaba derivant del procés sigui de qualitat ja que és el que acaba donant una visibilitat al procés desenvolupat pel grup.

D'aquesta manera, veient que la intervenció separada d'artistes i educadors porta a emfatitzar un o altre aspecte dels projectes: el procés o el producte, esdevé clau l'intercanvi i la col·laboració entre ells. La col·laboració mútua possibilitaria la creació d'una tasca comuna en els que prenent un paper educatiu, compartissin els seus sabers.

La creativitat

La creativitat és considerada com l'eina clau a desenvolupar a la majoria de les propostes. Sovint esdevé més un instrument per treballar les emocions o altres aspectes a veure amb les relacions entre els membres del grup i el seu entorn que un element important en sí mateix. L'objectiu de les propostes no rau en aprendre una determinada tècnica o recurs d'expressió artística sinó en utilitzar la creativitat com una metodologia de treball tal i com comenta l'Arnau:

Arnau: "L'objectiu és que l'art es constitueixi com a eina d'expressió. Es tracta de potenciar l'autoestima dels nanos i aconseguir que els pares s'impliquin més amb el que fan els propis fills. Fer veure als nanos que cada cosa exigeix un procés de planificació. (...) Els nois són molt immediats i el fet d'utilitzar l'art i tenir un producte final ha permès reduir aquesta immediatesa i ajudar-los a planificar: pensar un dibuix, practicar a fer un dibuix, etc. i a partir d'aquesta seqüència doncs tenir un producte final. Això els obliga a canviar el xip. Bé, a ells i als monitors. Tot plegat és un procés. (...)"

D'Aigua. Experiència a Zona Nord

Les entitats que presenten una forta incidència al territori, enfoquen el treball artístic com una eina educativa que permet treballar les capacitats d'un grup de joves i el seu entorn social. Es valoren els instruments que possibiliten aquest tipus de propostes tenint present la incidència al barri on s'inscriuen i la participació dels diferents veïns. També possibiliten construir altres formes de relació amb els nois i noies que acaben sent molt útils per les institucions educatives. El Jofre exposa un exemple des d'aquesta perspectiva:

Jofre: *"El que volem és crear un projecte de formació artística on s'integrin diferents grups: des dels serveis socials fins a ensenyament. Tenim molt clar que la persona és el més important del projecte. Per tant, l'art ha de ser un mitjà per al creixement personal, però el mateix individu ha de ser el motor de la seva pròpia creació. Per exemple, quan els nanos veuen què són capaços de fer, vull dir pensar, imaginar, relacionar-se a partir d'objectes, emprar noves vies de comunicació i expressió. el que sigui doncs és un gran xoc per ells, un gran estímulo (...). La importància rau en el procés, mai en el resultat. El procés s'esglaona a partir de com funciona i generalment acaba en la necessitat de realitzar un projecte col·lectiu del qual tothom n'ha de formar part, on individu i grup són la mateixa cosa. I un cop es realitza aquest procés ells mateixos veuen els resultats i no cal dir massa coses més. Els nois prenen consciència del que ha passat. Tot està molt basat en l'experiència vivencial ja que el que s'integra és el que has experimentat. A veure, un exemple està en el nostre treball amb les escoles. El projecte que hi fem passa per trencar la dinàmica del marc classe. Amb això què passa? Doncs que permet un coneixement dels alumnes per part del professor que els permet trobar noves estratègies pedagògiques. Ja et dic que a l'escola els pot ser molt útil".*

Per molts dels joves participants a les propostes esmentades, el discurs sobre l'art els és totalment aliè. Per tal d'arribar-hi es necessari cercar fórmules artístiques allunyades de les manifestacions més oficials. L'objectiu no seria tan apropar l'art als joves (que correspondria al model de democratització cultural), sinó utilitzar l'art com a eina educativa (i que s'anomena democràcia cultural). Com molt bé assenyala Paul Willis: *"Les arts institucionalitzades –cada cop més estandaritzades– no tenen cap forma de presència en la vida de la majoria de joves. N'hi ha molts que en tenen una visió negativa: veuen l'art com un fet remot i oficial, una reserva de les galeries d'art, els museus i els palaus de concerts que 'no són per a nosaltres'".* (P. Willis, 1998:46). Si, com diu Paul Willis, aquest rebuig és fa present en bona part dels joves, hem constatat que els joves amb una posició de classe i ètnia més desfavorides resten completament allunyats de qualsevol discurs sobre les possibilitats de l'art. Queda palès que *"el fet de pertànyer a una classe, a un gènere, a una ètnia té influència en la delimitació de l'univers de possibilitats de l'individu."* (X. Bonal, M.A. Alegre, I. González, D. Herrera, M. Rovira i E. Saurí, 2003:180). Davant això, aquests projectes s'allunyen, encertadament creiem nosaltres, de la noció d'art més institucionalitzada i opten per reconèixer i fomentar d'altres experiències i activitats artístiques més properes a aquests joves i que formen part de la nostra cultura corrent. Consideren lo artístic des de les manifestacions pròpies de les cultures juvenils per apropar-se als joves amb propostes que puguin assumir i fer seves.

e. Destinatariis, repercussió i incidència

Bona part dels projectes explorats es dirigeixen principalment a joves en risc d'exclusió social. Els projectes es concentren en barris menys afavorits de les ciutats essent els seus destinataris joves que hi habiten, molts casos d'origen immigrat o en risc d'exclusió social. En rares ocasions es produeix un intercanvi entre joves de barris diferents o de marcs socio-econòmics diversos. En cap cas trobem propostes desenvolupades en barris de situació econòmica benestant. Generalment les propostes cerquen la implicació de joves que presenten certes problemàtiques socials per tal d'oferir-los eines per al canvi i noves possibilitats d'inserció social.

El fet que els projectes principalment no es condueixin sota una mirada artística pròpiament dita sinó que busquin fórmules creatives properes als nois i noies com els tallers de hip hop, vídeo, cajón flamenco, etc, contribueix a motivar als i les joves tot i que en molts casos el propi context on es desenvolupa la proposta i la dinàmica dels mateixos participants dificulta la finalització de les activitats. En molts casos és la primera vegada que molts d'aquests joves s'impliquen en una iniciativa o projecte. Els col·lectius amb forta incidència al territori, destaquen la participació dels nois i noies a les activitats. Des de la seva perspectiva, aquests s'impliquen completament en la proposta que se'ls fa. El fet de viure una experiència totalment diferent a la que estan acostumats i treballar amb tècniques i fórmules properes als codis juvenils converteixen aquests projectes en quelcom d'allò més atractiu i seductor. Alhora, la possibilitat de dir-hi la seva i influir veritablement sobre la marxa del projecte els dona una sensació de control i propietat que ajuda a que s'apropiïn de la intervenció. En certa manera abandonen el rol més passiu d'alumne per exercir un paper més actiu i dinàmic. Aquests factors, juntament amb molts d'altres de caire més específic, trenquen amb la dinàmica escolar tot possibilitant una vivència plena i activa del projecte. Aquesta creença en la proposta, l'apropiació, obre camí per una intervenció de major envergadura (incloent-hi amics i família), alhora que, com hem dit, permet una certa dinàmica de retorn per part d'aquests joves.

En els projectes promoguts per l'administració, els seus impulsors tenen assumides les diverses limitacions i són plenament conscients que en la majoria de casos no hi ha una continuïtat ni retorn per part dels nois i noies. Tot i així es creu en les possibilitats de la proposta tal i com ens assenyala un dinamitzador en una entrevista, *"potser no suposarà l'encaminament dels nanos cap a unes determinades fórmules artístiques, ni els servirà per canviar substancialment la seva vida actual, però potser els ajudarà a creure en les seves pròpies possibilitats"*. Val a dir, però, que si bé la continuïtat i el retorn són força limitats, la capacitat d'aquests projectes de generar inquietuds en alguns dels joves no ens pot passar desapercebuda. En ocasions s'ha donat el fet que alguns d'aquests joves, (el cas del Teatre Social n'és un bon exemple), han decidit continuar per aquesta via de treball. En definitiva, si bé la continuïtat i el retorn són limitats no podem obviar que alguns d'aquests joves, tot i les constriccions de posició que pateixen, han aconseguit fixar el seu interès en algun dels camps artístics en els que han un bon dia es van veure immersos.

Casal de Joves de Roquetes. Projecte teatral

Hi ha variables com ara el territori, el tipus i durada del projecte, la capacitat d'empatia dels propis monitors, les pròpies sortides que ofereixen els diferents camps artístics, etc. que intervenen molt directament en la manera com aquests projectes són viscuts i assimilats pels joves. Els projectes difícilment es plantegen com una sortida professional als seus participants. Sovint s'ofereixen propostes artístiques i creatives que treballen molt la dimensió personal i grupal però que en pocs casos representen una alternativa en la manera d'enfocar el futur dels i les joves participants. En el cas dels projectes artístics plantejats des d'una vessant més tecnològica, s'ofereixen algunes sortides que acaben per motivar als nois i noies tot matriculant-se a cursos, aficionant-se o fent activitats relacionades.

La vivència intensa dels projectes és el punt de partida que obre les portes a un futur retorn o *feedback*. L'observació dels diferents projectes ens porta a determinar dues modalitats de retorn. Per una banda, constatem un important retorn al mateix col·lectiu que realitza el projecte. En la mesura que el col·lectiu està ubicat en el territori on es desenvolupen els projectes hi ha una major facilitat perquè alguns d'aquests joves s'acabin inserint al propi col·lectiu o, com a mínim, participin activament en projectes futurs. Per altra banda, aquelles intervencions realitzades per col·lectius d'elevada mobilitat esdevenen la guspira necessària perquè molts d'aquests joves encetin iniciatives pròpies. Al no poder integrar-se al col·lectiu inicial (el col·lectiu és mòbil i per tant no es concentra en el barri on ha realitzat la intervenció), els adolescents, sota els auspicis dels dinamitzadors, acaben per conformar els seus propis grups. Molts dels joves que han realitzat projectes de teatre social, música, vídeo o graffitis decideixen, doncs, continuar el que han après en la intervenció prèvia.

En el fragment que tot seguit mostrem, la Glòria presenta un model de retorn al col·lectiu. L'arrelament al territori per part del grup dinamitzador de la iniciativa comunitària permet que es doni un reclutament procedent dels propis projectes. En molts casos, ens assenyala, que un cop finalitzada la intervenció alguns joves decideixen romandre al grup a fi i efecte d'aportar els seus coneixements i experiència en tant que individus referents al barri:

Glòria: "Els resultats són ben palpables. Aquests nanos són referents per altres joves del barri. I ja et dic que l'augment de l'autoestima és una passada.

(...)

E: I així com veus l'apropiació dels projectes per part dels nanos?

G: Jo crec que hem acabat essent un referent per ells. Som un col·lectiu important per les seves vides. Pensa que passen moltes de les seves estones de temps lliure amb nosaltres, però clar nosaltres els deixem fer, deixem que s'autogestionin. Crec que som un espai per crear i créixer.

E: Hi ha un cert retorn per part seva?

G: Total. Hi ha casos en que el retorn és molt potent. Molts d'aquests joves acaben fent ells mateixos de monitors, realitzant tallers o el que sigui. Viuen moltíssim el col·lectiu. Està clar que també hi ha d'altres casos on el retorn és menor. Aquests nanos apareixen de tant en tant, et venen a saludar o participen en coses molt concretes. Però això no significa que hi hagi un abandonament total".

La Glòria posa de manifest la importància de l'arrelament al barri a l'hora de facilitar el contacte amb els joves. Una entitat coneguda, amb cert prestigi i que inspira confiança aconseguix arribar i connectar fàcilment amb els joves del territori. Aquests adolescents, molts d'ells d'origen immigrat, veuen en l'entitat una possibilitat per integrar-se al teixit social del barri i conformar un nou marc d'acció que els ofereixi d'altres sortides i possibilitats.

f. El finançament

La principal via de suport econòmic dels projectes és l'administració. Però tot i jugar un paper clau, l'administració encara concep l'experiència artística com a fet molt marginal. La seva comprensió sobre el fet artístic es resumeix sovint a l'anomenat art oficial o a les manualitats. Davant aquesta realitat és necessari lluitar per un canvi ja que calen noves polítiques que potenciïn aquesta possibilitat. Per altra banda el fet que l'administració sigui la via principal de finançament dels projectes acaba per determinar els resultats i el procés de desenvolupament d'aquests. Majoritàriament, la dependència econòmica de l'administració acaba per remodelar moltes de les accions dels diferents grups. L'administració exerceix tal control social sobre aquests col·lectius –sempre implícitament a través de mecanismes tan eficaços com les subvencions – que modifica el potencial transgressor i crític dels projectes. En bona part dels casos des de les entitats hi ha una consciència d'aquesta determinació, però en d'altres el control social exercit per l'administració resta tan interioritzat que es manifesta a través de l'autocensura. L'actual model associatiu, completament depenent dels espais i diners de les institucions públiques, exerceix prou pressió com per limitar els discursos massa crítics. Si bé hi ha cert espai per la crítica, la dissidència es pot acabar invisibilitzant.

En el cas dels col·lectius en els que els projectes que desenvolupen tenen incidència al territori, trobem una autonomia relativa ja que majoritàriament depenen del finançament públic. Els projectes es conceben com espais per a la reflexió, la crítica social i en definitiva, la lluita per la transformació i les millores socials. Aquest plantejament ideològic es veu obligat a conviure amb una relació contractual amb l'administració pública o amb un finançament públic. D'aquesta manera poden emergir tensions donats els objectius i la lògica diferent que tenen uns i altres (rendibilitat i profit a curt termini davant procés educatiu).

En un altre context hi trobem els problemes inherents al propi funcionament de l'administració. Hi ha casos, on una major col·laboració entre col·lectiu i administració podria afavorir positivament el desenvolupament del projecte i la seva pròpia presència en el territori. No obstant, la burocratització en uns casos i la manca d'interès en d'altres condueix a que aquesta col·laboració resulti pràcticament inexistent limitant-se, tot just, a l'àmbit del finançament.

En molts casos les constriccions que s'imposen des de les administracions entren en contradicció amb la pròpia lògica dels projectes. L'obtenció de resultats visibles a curt termini demandada per les institucions públiques no pot ser assumida per uns projectes concebuts per treballar progressivament amb vistes d'assolir resultats a llarg termini. El temps es converteix en un autèntic cavall de batalla. Tal i com comenta la Laia:

Laia: *"Tothom vol molta visibilitat del projecte i això a vegades és difícil. Has de veure fins a quin punt t'adaptes a l'exigència que et fan. Jo crec que és important que hi hagi visibilitat perquè estàs treballant en temes artístics i per tant està molt bé que les mostres finals es puguin compartir amb d'altres mirades, des dels xavals del barri, els educadors o les famílies. De vegades aquesta exigència sí és massa forta et condiciona el ritme del procés. Tu necessites un procés més llarg i ells t'estan donant molt menys temps i volen que tinguis alguna cosa. Limitacions temporals vaja".*

La via de finançament dels diferents projectes que hem analitzat, se situa a mig camí de la iniciativa pública i la privada. Bona part del finançament dels projectes procedeix de l'administració pública, majoritàriament sota la fórmula de subvenció al col·lectiu. No obstant també es donen si bé en menor mesura, d'altres formes de finançament com poden ser les donacions, les esponsoritzacions o el propi autofinançament a través d'activitats de caràcter divers. En el cas dels col·lectius d'orientació artística, existeix una doble font de finançament. Aquests col·lectius realitzen paral·lelament a aquests projectes, d'altres activitats de manera que part dels beneficis obtinguts arrel d'aquestes altres accions s'acaben destinant a l'elaboració de projectes més comunitaris. Això també succeeix amb els col·lectius amb forta incidència al territori, que alternen sovint finançament públic amb els recursos generats per la pròpia activitat. Es combina doncs, el finançament públic amb l'autogestió.

6

**fites assolides
i
nous reptes**

Cal destacar la tasca que desenvolupen els col·lectius, entitats, institucions o persones que de forma autònoma realitzen projectes artístics d'intervenció comunitària en el nostre país. Portar a terme un projecte creatiu comunitari, comporta un desgast important d'energies i recursos que en el nostre context no es veu gaire recolzat ni reconegut. Els seus protagonistes generalment han de desenvolupar la seva activitat des del voluntariat tot dedicant-hi moltes hores i invertint grans dosis d'il·lusió.

En el nostre país els projectes artístics d'intervenció comunitària gaudeixen de poc recolzament. Si fem un cop d'ull més enllà del nostre context i observem les pràctiques i els debats generats al voltant dels projectes artístics d'intervenció comunitària en d'altres països, podem veure que són presents des de fa uns quants anys³. A França, Gran Bretanya, Alemanya, Finlàndia, Bèlgica, Holanda o bé a Estats Units o Austràlia, aquest tipus d'iniciatives generalment contenen amb un important suport de l'administració pública o bé amb el recolzament d'altres entitats i organismes de finançament que en alguns casos, han acabat per incorporar aquest tipus de treball en el marc de les seves polítiques. Podríem dir aleshores, que les condicions per construir pràctiques i àmbits de reflexió que incorporin un treball comunitari mitjançant la creativitat, són molt més idònies en d'altres països que no pas en el nostre, ja que en aquells, existeix un suport institucional i un reconeixement. Per altra banda contenen amb una trajectòria més gran d'implementació. El fet que en aquests països trobem un recorregut que s'inicia aproximadament als anys 70 i 80, ha portat a que la presència dels debats al voltant dels aspectes a veure amb els projectes artístics d'intervenció comunitària faci temps que circulin i per tant que siguin més coneguts i reconeguts tan per l'administració com per la població en general.

Cal reconèixer context però que en el nostre context també es va viure un període on l'expressió i la creativitat formava part de molts àmbits de la nostra vida. Si fem un cop d'ull als anys que van del final de la dictadura al període de transició democràtica, veurem com s'han desenvolupat una gran quantitat de manifestacions artístiques amb finalitats educatives que sovint han pres l'espai públic com a element visibilitzador i integrador. Així, trobem com la creativitat ha estat present en campanyes de reivindicació, trobades veïnals, festes populars, espectacles al carrer, moviments educatius, etc. Però a diferència del que ha pogut succeir en d'altres països, ens trobem com en el nostre, mica en mica s'ha anat apagant tota una efervescència expressiva tot donant peu a altres formes de relació i ocupació de l'espai públic. Tenint present la gran quantitat d'iniciatives que s'han desenvolupat en un determinat període i que han pres el carrer com espai d'intercanvi i relació, Catalunya hagués pogut esdevenir un referent important en aquest àmbit. Tot i així, el progressiu debilitament d'aquestes propostes al llarg dels anys així com la manca d'espais de suport i la inexistència de materials que acompanyin els projectes ha fet que actualment partim de zero quan ens proposem portar a terme projectes artístics d'intervenció comunitària.

La majoria de col·lectius que tiren endavant propostes d'intervenció cerquen material de suport en altres llengües o inclús es basen en experiències desenvolupades en d'altres països. Trobem com manca una fonamentació teòrica i conceptual en la nostra llengua que tingui a veure amb el nostre context i que contribueixi a fonamentar unes pràctiques i dotar-les de reconeixement. Sovint, ens trobem com des de les entitats s'utilitzen conceptes com

³ Concretament en alguns àmbits comencen a sorgir als anys 60 tot i que els trobem implementats als anys 80 i 90.

participació o comunitat que no es té prou clar la dimensió i el treball que impliquen. Tot i així però, ens trobem com fruit de determinats canvis polítics, s'està encetant un procés de debat que planteja la realització d'iniciatives amb les que utilitzar l'art amb finalitats comunitàries. Des d'algunes institucions s'estan iniciant projectes amb una dimensió creativa comunitària i algunes entitats i col·lectius es comencen a sentir recolzats per determinats organismes i administracions. D'aquesta manera en l'espai de la pràctica, comencem a notar des d'algunes administracions, una certa sensibilització cap aquest tipus de propostes. Però en l'espai de la teoria i la reflexió no succeeix el mateix. En aquest àmbit tan necessari per a reflexionar i millorar les pròpies pràctiques no s'estan potenciant publicacions ni materials que acompanyin un interès emergent. Així ens trobem com, en el nostre context, la comprensió cap aquells aspectes a veure amb les pràctiques artístiques comunitàries difícilment parteix d'una lectura bibliogràfica, sinó més aviat d'una certa intuïció o de l'observació de la pròpia pràctica.

ELS PROJECTES

- **Els formats:** Tenint present els formats que prenen la majoria de propostes, parlem bàsicament de la realització d'accions i no de projectes en sí mateixos. La quantitat d'iniciatives desenvolupades que impliquen una incidència comunitària i un empoderament dels seus participants, es molt escassa en el nostre país. Fins ara hem vist com s'han realitzat accions concretes en diferents territoris i amb diversos col·lectius però no s'han portat a terme projectes de llarga durada que garanteixin un canvi real entre els implicats i el seu entorn.

Per altra banda, ens trobem com les entitats posen en pràctica un doble model de desenvolupament: el model expositiu i el model tallerístic. Resulta difícil realitzar projectes que vagin més enllà del simple taller on els participants prenen una part activa però on la dimensió comunitària i de repercussió en el territori on es realitza l'activitat no es té en compte. En el cas dels projectes desenvolupats per col·lectius artístics, els models expositius o de galeria, resten més vinculats a iniciatives properes a l'art més institucionalitzat. La lògica interna de molts d'aquests projectes, en bona mesura dependents del suport de museus o centres de cultura acaba per produir objectes artístics destinats a entrar dins la lògica del consum cultural. Els projectes tallerístics, a desgrat de la seva voluntat transformadora, no acostumen a superar la concepció dels destinataris com a simples consumidors de serveis culturals.

El treball interdisciplinari també resulta una dificultat per a moltes entitats que veuen un obstacle en la coordinació i dinamització de diferents professionals d'àmbits diversos. Els projectes haurien de contar amb una estructura de xarxa que vinculi agents del territori tot garantint-ne la seva durada i continuïtat més enllà de la intervenció puntual de qui el desenvolupi.

- **Els continguts:** Difícilment les propostes sorgeixen de demandes reals fetes pels propis participants o veïns. Generalment, els formats i continguts inicials de les iniciatives vénen ofertes per professionals de diferents

institucions que, valorant el possible impacte que pot tenir l'activitat en els nois i noies decideix tirar endavant un projecte.

En molts casos, les propostes que es realitzen s'ofereixen inicialment als joves amb uns continguts pre-establerts que després poden anar variant a mida que es van posant en pràctica. En els casos on els propis joves acaben per determinar l'activitat que s'acaba portant a terme, es tria imprevisiblement i de manera informal, les formes artístiques a desenvolupar. Però sovint els nois i noies escolleixen allò que coneixen i que normalment s'associa a aspectes com les indústries de l'estil, la moda, els mitjans, la música, etc. Els joves acaben per triar allò que forma part del seu univers de significats i que per tant que ja coneixen i és important per ells. De vegades per tal de garantir la motivació dels joves s'opta per deixar l'elecció a les seves mans, però realment els participants acaben aprenent quelcom novedós per ells que els ajuda a obrir nous fronts i possibilitats? Davant aquest fet, es fa necessari obrir noves formes d'expressió que configuren la identitat juvenil i que passin per oferir noves maneres de comprendre's i relacionar-se.

L'art i l'expressió artística resten pràcticament anul·lats en el marc de l'educació formal. Les possibilitats que ofereix l'expressió artística per treballar determinats aspectes que l'educació formal sovint deixa de banda es troben contrarestades en espais extraescolars o d'educació informal. L'art hauria de tenir una major presència a l'educació formal des del foment de l'expressió i la comunicació per mitjà de la creativitat.

Cal ampliar el concepte d'art a l'existència de manifestacions creatives pròpies del camp juvenil però certament allunyades de la concepció més ortodoxa i elitista d'art. La creativitat expressada a través de l'art resta lligada a les pràctiques culturals, a un determinat context i unes estructures socials. Prendre consciència del fet artístic com a construcció social és la clau per assolir una major democratització de l'art i a la vegada per acostar-nos des d'una nova òptica a molts dels joves.

- **Els espais:** Bona part de les iniciatives i intervencions es realitzen a la ciutat de Barcelona i rodalies. Si bé hi ha projectes que es desenvolupen a les demarcacions de Girona, Tarragona i Lleida, el seu nombre és considerablement reduït. Mentre que a la zona metropolitana hi ha un major coneixement de les possibilitats que representen aquesta mena d'iniciatives, a la resta de territoris del país encara existeix (tant en el marc de les administracions públiques com en el de les entitats i associacions) un desconeixement relativament alt de les potencialitats del desenvolupament artístic comunitari. Cal realitzar difusió i formació d'aquest tipus de propostes i les seves potencialitats. Aquesta major difusió no tan sols permetria l'implementació de projectes en aquests i altres territoris sinó que alhora contribuiria a la creació d'una xarxa més consolidada a fi i efecte d'intercanviar propostes, idees, experiències i fins i tot personal.

És important reconèixer l'espai públic com a àmbit d'acció dels projectes. El carrer, desenvolupa un paper important com a espai d'encontre i realització d'accions i activitats. Cal reconvertir l'espai públic com a lloc d'aprenentatge lluny dels espais regularitzats per aquest fi.

- **Què aporta als participants:** Un dels aspectes importants que treballen els diversos projectes és el terreny de les emocions. Sentir-se bé, trobar un espai de relació on expressar-se i un espai de reconeixement, són alguns dels aspectes que més es valoren de les propostes.

El tipus de participants que acaben formant part de les accions, ve molt determinat per l'espai on es realitzen. Els projectes es desenvolupen en molts casos sota els paraigües de casals, centres culturals o des de la mateixa administració. Aquest fet determina en bona mesura, la tipologia d'usuaris que acaba participant. Difícilment trobem una diversitat de joves participants. Cal cercar altres formules d'arribar als joves que estiguin lluny de la via de l'oci més institucionalitzat.

Alguns projectes plantegen alternatives als joves tot oferint canvis d'orientació en la manera d'enfocar el seu futur. Tot i que trobem que els joves participants de les activitats provenen majoritàriament d'entorns socio-econòmics desfavorits, no s'acaba per donar sortides laborals als nois i noies ja que la precarietat és la que domina en aquest tipus d'iniciatives. Ens trobem sovint com la necessitat dels joves de trobar una sortida laboral no és contemplada per les propostes que plantegen una inserció social. Sovint els projectes acaben sent eines importants per motivar, incentivar els joves però algunes entitats es troben amb reticències familiars per a que els nois i noies segueixin determinades propostes. L'àmbit laboral preocupa les famílies que mostren poca confiança amb el fet que el projecte porti quelcom profitós al seu fill/a. Però en alguns casos els i les joves participants, s'acaben incorporant de manera activa en el teixit associatiu del territori.

- **Repercussions:** Generalment les propostes acaben tenint una repercussió minsa en el territori. De la mateixa manera la dimensió comunitària s'acaba produint entre iguals sense que s'acabi fomentant la relació intergeneracional. L'acció comunitària s'hauria d'abordar des de la pluralitat de persones que conformen una comunitat i no des dels grups més desfavorits que presenten determinades problemàtiques. El desenvolupament comunitari s'hauria d'enfocar com una acció col·lectiva i plural. Tot i que l'aspecte comunitari constitueix un eix central en l'ideari dels projectes, cal trobar noves formules que permetin un arrelament al territori i una incidència en els seus habitants. És important treballar la vessant territorial i comunitària per tal que el projecte no quedi aïllat sinó que incorpori diversos membres, entitats i institucions. El treball constant amb els diversos agents del territori és una de les claus per reeixir en els objectius dels projectes. L'espai d'educació formal esdevé de vegades tancat a aquest tipus de propostes per la pròpia idiosincràsia. Si bé trobem casos on es produeix una intensa relació entre l'escola i el projecte artístic comunitari amb uns resultats d'allò més interessants, encara queda molt camí per fer. Valdria la

pena, doncs, que des de l'administració pública es potenciïn espais de desenvolupament artístic comunitari dins els mateixos centres escolars.

Cal veure com es potencien els resultats finals dels projectes a fi i efecte de donar continuïtat a l'obra engegada. Una possible via que permetria la visibilitat de les propostes parteix de la creació d'una xarxa que permeti l'intercanvi de projectes entre diferents territoris i col·lectius. Un circuit que doni una major sortida a les obres creades pels joves per tal d'augmentar-ne llur presència al territori.

- **Els recursos:** El desconeixement de la potencialitat d'aquesta tipologia de projectes fa que encara siguin observats des de l'administració amb molta cautela. La inversió que es destina a les propostes tant des de l'administració pública com des de l'àmbit privat, acostuma a ser força minsa. En molts casos s'esperen grans resultats amb un temps relativament curt, fet que d'altra banda, entra completament en contradicció amb la lògica d'aquesta mena d'intervencions. A aquesta manca de recursos financers se li ha d'afegir la manca d'infraestructures (espais on desenvolupar les activitats, suport logístic, manca de material artístic, etc.) que disposen moltes entitats i col·lectius. Ens trobem amb un escàs nombre de dinamitzadors que realitzen llargues jornades laborals i que treballen des de la precarietat laboral. Aquesta limitació de recursos acaba configurant projectes altament inestables que poden desaparèixer molt ràpidament.

El terreny artístic sovint es mou per paràmetres que no coincideixen amb la lògica de les subvencions. Això comporta dificultats de supervivència de les entitats i de finançament dels projectes.

Estem molt allunyats del nivell de prestigi i consideració que reben aquest tipus de projectes en d'altres indrets d'Europa. El desconeixement de les possibilitats educadores i integradores de l'art per part de bona part de l'administració pública i la societat civil, genera una visió molt estereotipada i distorsionada dels col·lectius i persones que treballen en aquesta línia.

Cal defugir de les lògiques tradicionals de les polítiques culturals per iniciar un nou model de gestió cultural que permeti tant una vivència plena per part dels ciutadans, com un control clar de la destinació dels recursos.

ELS COL·LECTIUS

- **El model de col·lectiu:** Dins els propis col·lectius trobem com es produeix un important qüestionament entre dos models: el model professional o l'amateur. Per exemple en el cas dels col·lectius d'orientació artística cada cop més hi ha una presa de consciència sobre la necessitat de professionalitzar les entitats. El constant treball amb l'administració pública i la necessitat de cadascun dels projectes d'arribar a uns determinats outputs obliguen a adoptar mesures anàlogues als models més empresarials. Cal valorar la influència real que té aquest marc més professionalitzat sobre els diversos projectes que s'acaben portant a terme.

Els mateixos col·lectius presenten mancances prou importants com per limitar l'abast de les diferents accions realitzades. La descoordinació interna i l'inexistent intercanvi d'informació provoca una manca d'eines i recursos metodològics que afecta negativament a la implementació i desenvolupament dels projectes. Caldria doncs, crear un espai de trobada on es poguessin debatre metodologies, formes de fer i encarar-se als problemes i, sobretot, estructurar alguna mena de mecanisme que permetés la constant formació i reciclatge de les persones que treballen en aquests àmbits. Si bé la professionalització és un element cada cop més present en aquests col·lectius, encara no ha arribat en l'àmbit de la formació i la construcció d'estratègies de treball adients. El constant isolament que viuen molts col·lectius i grups fa que es pugui caure en una lògica d'autobombo. La manca d'espais comuns de crítica i reflexió acaba per construir bombolles en les quals cada col·lectiu creu que la seva estratègia és la més adient i encertada. En aquests sentit, seria d'allò més enriquidor trencar aquesta dinàmica d'autocomplaença i obrir la porta a d'altres perspectives que permetessin la visualització de noves maneres d'actuar. Estratègies, metodologies i maneres de fer que probablement aportarien noves eines i aire fresc a les intervencions realitzades per cadascun dels col·lectius. Una major circulació d'experiències i iniciatives afavoriria, a la vegada, l'apropiació per part dels participants d'un ventall molt més ampli de possibilitats. El coneixement i la vivència d'experiències alternatives podria representar un revulsiu i un atractiu per la continuïtat dels participants.

En un altre ordre de les coses, creiem que val la pena referir-nos a la imatge, tot i que estereotipada, que ofereixen alguns d'aquests col·lectius. Una major organització i estructuració interna permetria canviar la imatge actual que tenen alguns col·lectius vistos com a "esbojarrats" i "somiatriutes" i que malauradament sovint circulen pels àmbits de l'educació i del treball social. En molts casos els diferents agents implicats en el procés de realització dels projectes observen d'una manera paternalista aquesta mena de col·lectius. Cal trobar la manera de trencar amb aquesta imatge estereotipada. Una via de canvi seria partir d'un treball constant, seriós i sistemàtic al voltant dels projectes i llur resultats sobre els joves amb els quals es treballa. Això suposaria prendre un altre posicionament per part de la resta d'agents i institucions implicades en aquests processos que possibilitaria una major implementació d'intervencions en les polítiques socials i culturals de les administracions i entitats privades.

- **La relació amb l'Administració:** La majoria d'entitats i col·lectius subsisteixen de les subvencions tot i que aquestes demanin uns determinats models d'implementació que no s'adiuen amb les metodologies aplicables en els projectes d'intervenció. Cal un canvi en la lògica de les subvencions i ajuts que tinguin en compte els processos i no sols els productes que se'n derivin i que trenquin amb la lògica de la immediatesa. L'administració hauria d'augmentar les vies de comunicació amb els col·lectius que duen a terme els diversos projectes i que afavoriria una millor implantació en el territori i majors possibilitats de continuïtat. Aital marc de col·laboració, intentant evitar en la mesura dels possibles les censures i

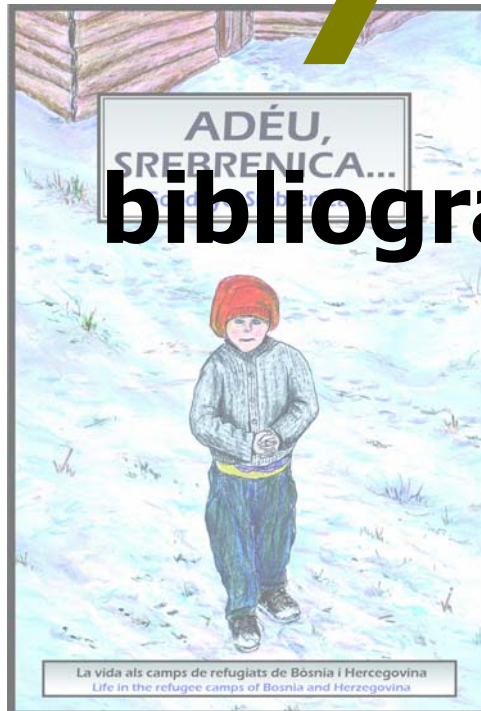
autocensures, podria servir, entre moltes coses, per prioritzar les àrees d'intervenció i determinar els col·lectius més necessitats.

- **La relació amb les entitats i institucions del territori:** Els casals i centres cívics fortament arrelats al territori, son els que presenten una relació més propera amb les diferents institucions i entitats de la seva àrea d'actuació. Aquesta relació és necessària tan per garantir una participació plural i diversa com per assegurar una visibilitat i una continuïtat. És important la tasca dels grups, col·lectius o individus que sovint veuen limitada la seva feina, per la inexistència d'una xarxa de col·lectius i persones que permetin una major consolidació de la intervenció.
- **Relació amb d'altres agents:** Les relacions amb d'altres agents implicats en les propostes son a voltes complicades i de difícil gestió. Trobem sovint com es produeix una baixa implicació de bona part dels responsables finals dels projectes, en molts casos responsables polítics, tècnics municipals de joventut i cultura, directors de centres cívics i casals, etc, que malgrat impulsen aquesta mena de projectes no mostren una excessiva dedicació. Aquesta manca d'interès i de confiança no tan sols suposa una limitació dels recursos que acaben arribant al projecte, sinó que també condueix a desmoralitzar a molts dels impulsors dels projectes. Alhora s'observa una manca de coordinació amb l'administració pública i els centres cívics, que son els que en molts casos demanden aquest tipus d'activitats.

Ens trobem en un camp molt dividit on cada grup treballa de forma aïllada sense que es produeixi un intercanvi d'informació, de recursos, etc. Aquest procés d'individualització aïlla progressivament cadascun dels col·lectius impedit la configuració d'una xarxa real de suport entre entitats. Aquesta marcada incapacitat per treballar plegats, impedeix una major difusió i coneixement dels avantatges i possibilitats que ofereixen els projectes artístics d'intervenció comunitària.

Per altra banda, manca una relació més estreta amb les famílies i l'àmbit escolar en el marc dels projectes. La família pot exercir un paper motivador i de suport dels joves que participen en les intervencions, alhora que l'escola pot esdevenir tan una plataforma per la difusió d'aquesta mena de projectes i les pràctiques que impliquen, com un marc idoni per informar i donar eines als dinamitzadors alhora de treballar amb els joves.

7

bibliografia

ADAMS, D. i GOLDBARD, A. (2001). *Creativity community. The art of cultural development*. New York, The Rockefeller Foundation.

ADAMS, D i GOLDBARD, A. (2002). *Community, culture and globalization*. New York, The Rockefeller Foundation

ALEGRE, M.A. i HERRERA, D. (2000). *Escola, oci i joves d'origen magribí. El sentit de la inserció social de les segones generacions de famílies immigrades*. Barcelona, Diputació de Barcelona. Materials de Joventut, n. 14.

ANISUR, M. (1995). "Participatory development: toward liberation or co-optation?" a: CRAIG, G. i MAYO, M. (1995) (eds). *Community empowerment. A reader in participation and development*. London. New Jersey, Zed Books.

AYUSTE, A.; FLECHA, R.; LÓPEZ, F. i LLERAS, J. (1998). *Planteamientos de la pedagogía crítica. Comunicar y transformar*. Barcelona, Ed. Graó.

BLANCO, P.; CARRILLO, J.; CLARAMONTE, J. i EXPOSITO, M. (2001). *Modos de hacer. Arte crítico, esfera pública y acción directa*. Salamanca, Ed. Universidad de Salamanca.

BOEHM, A i BOEHM, E. (2003). "Community theatre as a means of empowerment in social work". *Journal of social work* 3(3):283-300.

BONAL, X.; ALEGRE, M.A.; GONZÁLEZ, I.; HERRERA, D.; ROVIRA, M. i SAURÍ, E. (2003). *Apropiacions escolars. Usos i sentits de l'educació obligatòria en l'adolescència*. Barcelona, Octaedro.

BOURDIEU, P i HAACKE, H. (2004). *L'art i el poder. Intercanvi lliure*. Barcelona. Edicions de 1984.

BUSTILLOS, G. i VARGAS, L. (1993). *Técnicas participativas para la educación popular*. Madrid, Ed. Popular.

CHAPLIN, S i WALKER, J.A. (2002). *Una introducción a la cultura visual*. Barcelona, Ed. Octaedro-EUB.

CRAIG, G i MAYO, M.(1995). "Community participation and empowerment: the human face of structural adjustment or tools for democratic transformation" a: CRAIG, G; MAYO, M. (eds). *Community empowerment. A reader in participation and development*. London. New Jersey, Zed Books.

EPSTEIN, J. (1999). *Youth culture. Identity in a postmodern world*. Blackwell Publishers.

EVERITT, A. (1997). "The case of participation" a: *Joining in: an investigation into participatory music*. London, Calouste. Gulbenkian Foundation.

- FEIXA, C. (1993). *La joventut com a metàfora*. Barcelona, Secretaria General de Joventut.
- FELSHIN, N. (2001). *¿Pero esto es arte? El espíritu del arte como activismo*. a: BLANCO, P.; CARRILLO, J.; CLARAMONTE, J. i EXPÓSITO, M. *Modos de Hacer. Arte crítico, esfera pública y acción directa*. Salamanca, Ediciones Universidad de Salamanca.
- FREIRE, P. (1984). *La importancia de leer y el proceso de liberación*. Ed. Siglo XXI Ed. Madrid
- FREIRE, P. (2000). *La educación como práctica de libertad*. Siglo XXI Ed. Madrid.
- Fundación Kaleidos (2006). *Manual de equipamientos municipales de proximidad. Planificación constructiva, perfiles profesionales y participación ciudadana*. Madrid. Imagina. Ed.
- GEERTZ, C. i CLIFFORD, J. et al. (1996). *El surgimiento de la antropología posmoderna*. Barcelona, Gedisa.
- GERGEN, K. (1992). *El yo saturado. Dilemas de identidad en el mundo contemporáneo*. Barcelona, Paidós.
- GROSSBERG, L.; NELSON, C. i TREICHLER, P. (Ed.) (1992). *Cultural studies*. New York, London, Routledge.
- LOSITO, C. (2002). *Culture, creativity and citizenship in Scotland*. The Scottish Arts Council.
- MARCHIONI, M. (2002). *Democracia participativa y crisis de la política. La experiencia de los planes comunitarios*. Asociación de planes y proyectos comunitarios (document sense publicar).
- MARTÍ, P. "Una experiència de compromís i participació". *La Veu del Carrer*. no. 86. setembre-octubre 2004. Barcelona.
- MARTÍNEZ, R. i PÉREZ, J. D. (1997). *El gust juvenil en joc. Distribució social del gust específicament juvenil entre els estudiants de secundària de Terrassa*, Barcelona, Diputació de Barcelona. Materials de Joventut, n. 9.
- MATARASSO, F. (1997). *Use or ornament? The social participation in the arts*. Comedia.
- MAYO, M. i CRAIG, G. (1995). "Community participation and empowerment: the human face of structural adjustment or tools for democratic transformation?" a: CRAIG, G; MAYO, M. (eds). *Community empowerment. A reader in participation and development*. London, Zed Books.
- MAYO, M. (2000). *Cultures, communities, identities. Cultural strategies for participation and empowerment*. Hampshire and New York, Palgrave.

MAYUGO, C.; PÉREZ, X. i RICART, M. (2004). *Joves, creació i comunitat*. Col.lecció Finestra Oberta num 41. Barcelona, Fundació Jaume Bofill.

MILLS, D. i BROWN, P. (2004). *Art and wellbeing*. Australia, Australian council for the arts.

REBOLLO, O. "Remodelación de barrios con procesos comunitarios". *La Veu del Carrer*. no. 86. setembre-octubre 2004.

RISTOCK, J. L. i PENNELL, J. (1996). "Empowerment as a framework for community research". a: RISTOCK, J. L.; PENNELL, J. *Community research as empowerment. Feminist links, postmodern interruptions*. Oxford, Oxford University Press. Toronto.

RODRIGUEZ, F. (2001) (Ed.). *Comunicación y cultural juvenil*. Barcelona, Ariel.

SUBIRATS, J. "Una eina de transformació social". *La Veu del Carrer*. no.86. setembre-octubre 2004.

ÚCAR, X. (2002). Medio siglo de animación sociocultural en Espanya: balance y perspectivas. A: OEI Revista Iberoamericana de Educación. (www. Ricoei.org/deloslectores/301Ucar.pdf)

VILLASANTE, T.; MONTAÑÉS, M. i MARTÍ, J. (coord) (2002). *La investigación social participativa. Construyendo ciudadanía*. Barcelona, Ed. El Viejo Topo.

VILLASANTE, T. *Participación e integración social* a: <http://habitat.aq.upm.es/cs/p3/a016.html>

VV.AA. (2005). *The art of renewal. A guide to thinking culturally about strengthening communities*. Brisbane, Arts Queensland; Community Renewal. Department of housing.

WILLIS, P. (1989). "Art or culture? an inquiry". a: GIROUX, H. i SIMON, R. (comp.). *Popular culture. Schooling and everyday life*. New York, Critical Studies in education.

WILLIS, P. (1990). *Common culture. Symbolic work at play in the everyday cultures of the young*. Buckingham, Open University Press.

WILLIS, P. (1998). *Cultura viva. Una recerca sobre les activitats culturals dels joves*, Barcelona, Diputació de Barcelona. Materials de Joventut, n. 10.

WILLIS, P. (2000). *The Ethnographic Imagination*, Cambridge, Polity Press.

WOLF, J. (1997). *La producción social del arte*. Madrid, Istmo.

ZAÑARTU, L.M. "Aprendizaje colaborativo: una nueva forma de diálogo interpersonal y en red" a Revista Digital de Educación y Nuevas Tecnologías. Número 28. Año V. www.2uhu.es/comunicar/revista.

8

**annex:
entitats, projectes i
actuacions**

En aquest darrer apartat, presentem un seguit de dades que descriuen de forma breu algunes entitats, col·lectius i institucions que elaboren projectes artístics d'intervenció comunitària. El present recull d'entitats i projectes és una mostra d'algunes de les iniciatives que es desenvolupen en el nostre país. Amb aquesta mostra no pretenem presentar un estat de la qüestió on s'exposin tots els col·lectius i entitats que treballen en aquestes línies a Catalunya sinó aquelles que hem anat trobant en el procés de recerca. La nostra intenció alhora de presentar de forma breu algunes dades sobre les entitats i els projectes, és la d'exposar la diversitat de col·lectius i propostes amb la que ens hem topat. D'aquesta manera, hem ordenat les dades per la tipologia d'entitats que ens hem anat trobant.

ENTITATS

- **Almazen. Espai d'interacció cultural. Associació Cultural La ciutat de les Paraules.**
Barcelona. Barri del Raval.
Guifré, 9 baixos.
tel: 934 426 21.
www.almazen.net

Almazen és un espai d'interacció cultural, seu de l'Associació Cultural *La ciutat de les Paraules*. L'Associació Cultural *La Ciutat de les Paraules* neix l'any 1999 a partir del projecte amb el mateix nom ("*La ciutat de les Paraules*") que durant la primavera del 1998 i el 2000 va convertir el barri del Raval de Barcelona en un poema visual transitable realitzat per artistes i veïns.

- **Associació Batibull**
Girona. Barri de Pontmajor.
C/sant Ignasi, nº30 2on pis. 17003-Girona
www.batibull.org

L'Associació Batibull neix fa 11 anys amb la finalitat de promocionar el lleure com a espai educatiu i lúdic i cooperar activament en l'acció social i cultural de l'entorn a on es realitza la intervenció educativa. L'any 2002 s'engega el projecte art-crea davant la constatació que a la ciutat de Girona no hi ha recursos per joves. Els objectius centrals de l'associació són: la participació i la reivindicació social i la utilització de l'Art com a eina de:

-Coneixement personal:Es parteix de la persona, com una recerca personal (interiorització), ja que les eines creatives es troben dins nostre per després exterioritzar-les a través dels tallers com a eina vehicular.
-Un treball grupal: El que pretén és crear un grup de joves dinàmics i emprenedors, que a través de la imaginació i la seva implicació puguin crear, opinar i realitzar crítiques constructives, mitjançant l'art.
-Un treball social:El projecte art-crea també pretén incidir en la societat, no quedar-se aïllat en un grup de persones que creen. Suposaria exterioritzar els pensaments, idees i anhels dels joves sobre allò que els envolta, fent una especial menció als problemes socials (exclusió social, sostenibilitat...), la interculturalitat i els valors socials.

- **Col·lectiu d'Aigua**
adaigua@yahoo.es
berta@teatredeigua.com

El col·lectiu d'Aigua es crea el 2001 per un equip de set voluntaris. El col·lectiu treballa projectes de teatre al carrer amb una franja d'edats molt àmplia.

- **Col·lectiu Clac**
Madinyà i Girona

El Col·lectiu Clac es crea l'any 2003 a partir de l'interès per treballar la intervenció socio-comunitària a través de les arts.

- **Col·lectiu Dinamo**
arencibiad@yahoo.es

El *Col·lectiu Dinamo* treballa a partir de la participació espontània i activa dels usuaris dels espais públics de diferents barris del districte de Nou Barris de Barcelona. Des d'una perspectiva interdisciplinària, les seves accions busquen la transformació de l'espai públic per part dels propis veïns i veïnes. Aquests, a través de l'expressió artística donen color als seus espais de convivència.

L'element clau de les seves accions és la desorientació, que es simbolitza amb un carretó carregat de pintura que se situa a l'espai escollit. A través de convidar als veïns i veïnes a participar de l'acció de pintar es genera un moment de lliure expressió. El sumatori de persones que es reuneix en aquests moments d'expressió, permet generar un moment col·lectiu que permet la comunicació i la relació entre persones que han de definir, coordinar-se i portar a terme les seves propostes.

- **Factoria Mascaró**
Sant Cugat del Vallès.
info@factoriamascaro.com

Factoria Mascaró és un espai format per un col·lectiu de vuit professionals de la dansa catalana que en la línia constant de buscar i experimentar noves formes de ball en català, pretenen fer arribar les seves propostes al màxim públic possible.

La companyia de dansa, ha realitzat projectes educatius utilitzant aquest mitjà artístic.

- **Forn de teatre Pa'tothom**
Barcelona. Barri del Raval.
c/Lluna, 5 baixos
tel: 93 442 92 82
www.patothom.org
pa_tothom@yahoo.es

A Pa'tothom es couen projectes socials i està a l'avantguarda en la difusió i aplicació de noves formes de teatre interactiu. El Forn del teatre Pa'tothom vol integrar diferents expressions culturals utilitzant el teatre com a eina per a millorar la qualitat de vida de les persones, contribuint al desenvolupament integral de tots. El que interessa del teatre és que tingui un sentit social viu i que estigui a l'abast de tothom. Vol treballar en el blindatge davant de les estructures que propicien l'exclusió social d'aquells grups vulnerables. Entenen que l'exclusió és el fenomen que pateixen certes persones com a conseqüència d'una determinada filosofia econòmica, fent doncs dels drets un altre bé de consum. Entenem per a vulnerable aquell que no té la possibilitat per a defensar-se de l'exclusió social.

Pa'tothom treballa amb el Teatre de l'Oprimint (A. Boal) i altres tècniques interactives, per encarar problemes que es presenten i es volen solucionar a diferents col·lectius. Es tenen en compte conceptes, per tal que el teatre sigui un mitjà de difusió del coneixement, d'intercanvi cultural i una eina pel canvi social.

La riquesa que ens atorga el trencar amb la convenció de la dicotomia actors-espectadors permet tornar a l'origen del teatre com un fenomen col·lectiu, on cada persona pot elaborar la dramàtica de la seva problemàtica, revisar-la i veure-la des d'una nova perspectiva per finalment intervenir-hi a la recerca d'un canvi.

- **Grup d'Estudis Pedagògics**
Barcelona
infogeg@hotmail.com

El *Grup d'Estudis Pedagògics* (GEP) és una associació dedicada a la sensibilització i a l'educació per una cultura de la Pau i la cooperació. D'una banda, treballa en la conscienciació i introducció, especialment dels joves, vers una cultura de la Pau i de la cooperació, tot potenciant l'associacionisme per realitzar tasques solidàries. De l'altra, mantenen projectes de cooperació internacional conjuntament amb entitats que treballen in situ. L'any 1998 van començar la seva activitat treballant amb l'associació "*Mestres per Bòsnia*".

- ***Inout Produccions***

Tarragona
Pg.Torroja, 246. 43007 Tarragona
comunicació@inoutproduccions.org
www.inoutproduccions.org

Inout Produccions és un col·lectiu creat l'any 2003 que treballa en el camp de la gestió i la producció cultural. L'objectiu inicial i central del col·lectiu és el de promoure projectes de gent jove que està en procés de creació per tal que aquests tinguin una visibilitat en el territori i així treballar posteriorment projectes relacionats amb la participació i l'educació.

- ***La Jarra Azul. Associació teatral***

Barcelona. Barri de Baró de Viver
c/Mireia 52, 2on.1ª.
tel: 93 345 22 53
www.xarxabcn.net/jarraazul
jarraazul@yahoo.es

L'*Associació Teatral La Jarra Azul* es va fundar el 1999 a Barcelona, amb l'objectiu de crear projectes de difusió de les arts escèniques i audiovisuals. Les seves activitats es centren en la producció d'espectacles i tallers extraescolars per diferents col·lectius i entitats.

La difusió de la tasca que desenvolupa l'entitat els ha portat a participar en festivals i intercanvis culturals a Itàlia, Mèxic i els EUA. Fruit d'aquestes estades, ha sorgit les Jornades de Teatre Mexicà, que es desenvolupen periòdicament a Barcelona.

Paral·lelament organitzen el FORMUL'ART, una Marató de teatre Juvenil en la que hi participen diferents escoles i entitats així com la Mostra de Curtmetratges Dr.Mabuse.

- ***Platoniq***

Barcelona
info@platoniq.net

Platoniq és una plataforma de producció i distribució de continguts digitals, un segell de net cultura que a més s'ocupa d'organitzar activitats gratuïtes a l'espai públic.

Des de l'any 2000, *Platoniq* ha procurat difondre i aprofundir en una cultura diferent, tecnològica però social, lliure i encara no massa pública.

Les seves activitats es mouen en relació a tres eixos: cultura, tecnologia i aspectes socials que es materialitzen en diferents barreges de formats com tallers, seminaris, concerts, desenvolupament de software públic, programes de ràdio en directe, etc. Aquestes accions són a la vegada documentades i publicades a internet sota llicències de lliure distribució.

Platoniq investiga sobre els possibles usos socials de la tecnologia i el treball en xarxa, cercant desenvolupar estratègies més eficaces que desemboquin en noves formes de comunicació, formació i autoorganització, noves formes de treball i participació ciutadana.

- **Play Acció Cultural**
Tarragona

Grup creat a partir d'un interès comú pel cinema i el món de l'audiovisual entre alumnes de la Facultat de Lletres de la Universitat de Tarragona.

- **Teatre del Buit**
Camí de la Granja s/n
08130 Santa Perpètua de Mogoda

Teatre del Buit, apareix fa uns dotze anys arran d'una proposta de creació teatral municipal. La pretensió era crear una futura escola però defenestrat el projecte quedà un nucli actiu que ha participat en els 10 anys de l'escola pilot. El seu objectiu és promoure i cercar noves formes de relacions teatrals entre art-individu i art-societat. Formació, experimentació i creació són les seves principals activitats.

- **Teleduca. Educació i Comunicació**
Barcelona
c/Nació 51 baixos
tel. 93 4509826
www.teleduca.org
teleduca@teleduca.org

Teleduca. Educació i Comunicació és un col·lectiu de professionals, educadores i periodistes, interessades a apropar i connectar l'educació i la comunicació. Teleduca neix amb la intenció de divulgar uns coneixements bàsics d'Educació en Comunicació per donar resposta a les noves exigències educatives i comunicatives del nostre temps.

El projecte de Teleduca s'inicia el 1996, però no es constitueix formalment fins al 2000. Centra la seva tasca en quatre àrees principals: investigació, formació de formadors i d'altres col·lectius, metodologies i activitats de producció, i edició de materials.

- **Ubu TV**
Barcelona
c/Carretas, 6 2-1. 08001-Barcelona
ubutv@moviments.net
<http://www.ubutv.org>

L'entitat sorgeix per l'interès en el camp audiovisual i l'art com a teràpia. L'eix central de la seva tasca és la utilització de l'audiovisual coma eina educativa tot afavorint qualsevol activitat que fomenti la pau, la tolerància i la sostenibilitat.

Ubu Tv porta funcionant des del 2003 i col·labora amb altres col·lectius com el Col·lectiu Audiovisual *Tortuga Roja*, la *Cooperativa Càndida TV* (Itàlia), la *Asemblea para la Comunicació Social* i el *Col·lectiu Neokinok Tv*.

PROJECTES ESPECÍFICS

- **Grup de Percussió Pernambuco**
L'Hospitalet de Llobregat. Barri de Sant Feliu
rubherrera@hotmail.com

El grup sorgeix de la participació d'alguns dels seus membres en un projecte de solidaritat amb el moviment de "*Meninos de Rua*" de l'estat de Pernambuco del Brasil. En aquell moment els membres del grup formaven part d'esplais que s'agrupaven dins el Moviment Educatiu en el Temps Lliure Infantil i

Juvenil del Baix Llobregat (Movibaix). A partir de conèixer el grup de batucada dels "Meninos de Rua" van decidir muntar un grup similar a Barcelona. El grup es proposa difondre la problemàtica dels Meninos del Brasil i actua en diferents actes i espais públics del Baix Llobregat

- **Neokinok TV**
neokinok@hotmail.com

Neokinok, va sorgir el 1998 com a projecte artístic dins el gènere "Art de projecte". Aquest es proposa contribuir a un anàlisi mediàtic sobre el món de la televisió a partir del mitjà televisiu. El projecte inicialment es construeix a partir de la col·laboració entre enginyers de telecomunicacions, un enginyer electrònic i un artista.

- **Projecte Emetis: salut, comunicació i diversitat**
Barcelona.
C. Pau Claris, 92 Entl. 2a. 08029-Barcelona
tel.618 872 332
www.emetisweb.org
info@emetisweb.org

El projecte Emetis és una iniciativa que pretén treballar en la promoció de la salut sexual i reproductiva dels joves, a través d'estratègies de comunicació i expressió, incidint especialment en àrees geogràfiques amb elevades taxes d'immigració. Aquesta iniciativa es va iniciar l'any 2000, a partir d'un projecte de promoció de la salut adreçat a comunitats immigrants que es porta a terme a la Unitat de Malalties Tropicals a Drassanes.

Aquest projecte es va engegar l'any 1995 i des de llavors es fan programes d'informació sanitària adaptats culturalment. El projecte té 5 àrees de treball:

- *Sensibilització*: Realitzada per persones del projecte. Es basa en sessions de prevenció a través del hip hop, les danses africanes, el teatre o la màgia.
 - *Desenvolupament d'habilitats*: Realització de tallers utilitzant recursos creatius com la màgia, el teatre o el graffiti, etc.
 - *Treball de reforç comunitari*: Suport a associacions d'immigrants
 - *Formació d'educadors de diferents centres*: Sessions sobre prevencions i recursos del barri.
- Formació per professionals en temes de salut i immigració.

CASALS, ATENEUS I ENTITATS DE BARRI

- **Associació Carmel Amunt. Pla de Dinamització Comunitari.**
Barcelona. Barri del Carmel.
c/Lugo, 59-61 baixos
tel. 93 429 07 59
carmelamunt@terra.es

L'associació Carmel Amunt creada específicament per impulsar i promoure el Pla de Dinamització Comunitari del Carmel, que neix l'any 1999 arrel d'un grup d'entitats de diferents àmbits, té com a finalitat principal establir noves formes de treball que potenciïn l'esforç quotidià dels diferents recursos del territori i abordar necessitats del barri, a través d'iniciatives col·lectives, que suposen un treball a mig i llarg termini i que necessàriament impliquen el treball conjunt dels diferents recursos, la participació veïnal i la implicació de les administracions.

- **Associació Socio-cultural Ibn-Batuta**
c/Sant Pau, 82 baixos. 08001 Barcelona
tel. 93 329 30 54

coordinacio@ascib.net

L'Associació Socio-Cultural Ibn Batuta neix l'any 1994 per un grup de joves marroquins. Els seus objectius principals són prestar ajuda humana, social i cultural als immigrants residents a Espanya i en especial al col·lectiu magrebí i a les segones generacions, així com fomentar l'intercanvi cultural tot donant a conèixer els aspectes més rellevants de la seva cultura i facilitar la comprensió de la cultura del país d'acollida per tal de crear un clima de convivència i respecte.

- **Ateneu Popular de 9 barris**

Barcelona. Districte de Nou Barris
c/Portlligat 11-15. 08042 Barcelona
tel. 93 353 95 16
www.noubarris.net
ateneu9b@telefonica.net

La història de creació de l'Ateneu Popular de 9 Barris ha marcat i marca la seva línia de funcionament ja que és un espai de gestió autònoma i assembleària que sorgeix de les reivindicacions dels veïns i veïnes el 1977.

- **Ateneu Popular de Sant Roc**

Badalona. Barri de Sant Roc.
c/Cáceres, 34-36. 08918 Badalona
tel: 93 399 39 51
ateneu@fundacioateneusantroc.org

Associació sense ànim de lucre que desenvolupa activitats amb l'objectiu de treballar per la gent del barri i intentar millorar la seva situació. L'Ateneu disposa d'un centre obert infantil, un esplai, un projecte d'activitats de vacances i una ludoteca oberta al barri.

- **Casal dels infants del Raval**

Barcelona. Barri del Raval
c/Junta de Comerç, 16
tel. 93 317 00 13
www.casaldelraval.org
info@casaldelraval.org

El Casal dels Infants del Raval és una associació que es va constituir el novembre del 1982 a Barcelona. L'objectiu fonamental del Casal és aconseguir millores concretes i duradores en la qualitat de vida del màxim nombre possible de nens, nenes i joves de la ciutat que estiguin en risc o en situació d'exclusió social, generant, per extensió, millores en les condicions de vida en els barris en els quals es treballa.

- **Casal Infantil i Juvenil de Marianao**

Sant Boi de Llobregat. Barri de Marianao.
c/Girona, 30
tel: 93 63030 62
fundaciomarianao@marianao.net

La Fundació Marianao (Casal Infantil i Juvenil de Marianao) és una entitat d'iniciativa social que, des de l'any 1985, promou diversos projectes socioeducatius adreçats als infants, joves, adults i a la comunitat en general, tot incidint de manera especialitzada en els col·lectius en situació d'alt risc social. El seu àmbit d'intervenció preferent és la realitat local de Sant Boi de Llobregat i la comarca del Baix Llobregat.

Els projectes que duu a terme i gestiona la Fundació Marianao tenen una doble finalitat: acompanyar les persones en el seu procés de presa de consciència crítica i compromesa davant la seva realitat i col·laborar en la construcció d'una societat cada cop més justa i solidària.

El model d'intervenció que promou la Fundació Marianao defensa una presència que vol ser popular, comunitària, educativa, personalitzada i alliberadora.

- **Ei! Casc Antic**

Barcelona. Barri de Ciutat Vella
c/Comerç, 42
tel. 93 268 49 43
www.eicascantic.org
info@eicascantic.org

Associació sense ànim de lucre creada el 1988 que treballa entorn 3 eixos: el barri, la formació i la inclusió.

- **Kasal de Joves de Roquetes**

Barcelona. Barri de Roquetes.
Via Favència, 217
Tel.93 276 92 71
kasalroquetes@yahoo.es

El casal Jove de Roquetes, gestionat per l'associació juvenil soci cultural Rokat Project, desenvolupa projectes conjuntament amb moltes de les entitats de nou barris com el Pla Comunitari de Roquetes, l'Ateneu Popular de Nou Barris, el Casal de Barri de Prosperitat i el Casal de Joves de Prosperitat o el de Guineueta. El grup gestor sorgeix dels antics usuaris del casal i porta funcionant des del 2003.

- **RAI (Recursos d'Animació Intercultural)**

Barcelona. Ciutat Vella.
c/Carders 12. 08003 Barcelona
tel. 93 268 13 21

RAI (Recursos d'Animació Intercultural) és una **associació de joves sense ànim de lucre, assembleària i independent**, nascuda a Barcelona l'any 1993. Es va crear amb la finalitat de treballar amb programes d'intercanvi i de coneixement entre joves de diferents països. El projecte va anar creixent i, a partir del 1998, s'inicia un treball a nivell de barri. Actualment, RAI és un **projecte de transformació social, cultural i educatiu** que ofereix als joves un ampli ventall de **recursos** tant a escala **local** com **internacional**. Es tracta d'impulsar **iniciatives** per als joves, i des dels joves, que permetin la transformació social en el marc d'aquesta societat local i global, a través de valors com la interculturalitat, la cultura de la pau, la participació, la sostenibilitat, l'associacionisme, la creativitat, l'autogestió del temps de lleure, etc.

- **TEB**

Barcelona. Barri del Raval.
c/dels Salvador 6, baixos
tel: 93 442 58 67
www.ravalnet.org/teb
teb@ravalnet.org

El projecte TEB s'inicia l'any 1992 a partir del treball amb joves de 14-18 anys que en aquell moment havien abandonat l'escolarització i que es passaven el dia al carrer. Des del principi el projecte anava destinat a procurar que aquests joves sortissin de la marginació i l'exclusió social. Des d'aleshores el TEB ha tingut com a eix dels seus projectes les Noves Tecnologies de la Informació i la Comunicació ja que esdevenen importants eines per lluitar contra l'exclusió social. El TEB és el lloc de trobada de persones de cultures, religions, procedències, llengües i edats diverses del barri del Raval.

- **Xamfrà. Centre de Música i escena del Raval**

Barcelona

Apartat de correus 89-08080 Barcelona

628 92 46 03

xamfraval@wanadoo.es

El Centre de Música i Escena del Raval, sorgeix impulsat per la Fundació l'Arc que gestiona l'Escola Municipal de Música Can Ponsic. El projecte *Xamfrà*, pretén donar la oportunitat a nens/es i joves de 10 a 20 anys de participar i compartir tallers de música, dansa, teatre, etc.

L'objectiu és crear, mitjançant activitats artístiques (música, teatre, dansa) un espai de diàleg entre les diferents cultures que conviuen al barri del Raval. *Xamfrà* és un servei de formació integral de les persones a través de les arts com a eines educatives.

EQUIPAMENTS I ACTUACIONS MUNICIPALS

- ***Casal de Joves de Sant Agustí***

Barcelona. Barri de Ciutat Vella

c/Comerç, 36. 08003 Ciutat Vella

93 310 37 32

www.conventagusti.com

conventagusti@transit.es

- **Pla de Desenvolupament Comunitari de Zona Nord. Nou Barris.**

comunitariocm@mixmail.com

trinitatnova@noubarris.net

- ***Pla d'Acció Municipal de Sant Cosme***

El Prat de Llobregat. Barri de Sant Cosme.

Equipament de Serveis Socials del Barri de St. Cosme

Equipament assistencial i per al desenvolupament de Sant Cosme

C. Riu Cardener , 2 - 4

Tel: 933 704 603

- ***Projecte InCivics (Ajuntament de Granollers).***

Granollers. Zona Nord.

Servei de Cultura de l'Ajuntament de Granollers

c/Portalet 4 5a.planta. 08400 Granollers

tel. 93 842 68 20

www.dccgranollers.info

info@dccgranollers.info